

Vereniging Openbare
Bibliotheken

LEENRECHT ONDER DE LOEP

ONDERZOEK IN OPDRACHT VAN DE VERENIGING OPENBARE
BIBLIOTHEKEN

30 augustus 2019
Maurits van der Graaf
Pleiade Management and Consultancy
Amsterdam
The Netherlands
T: +31 20 488 9397
m.vdgraaf@pleiade.nl
www.pleiade.nl

MANAGEMENT SAMENVATTING

AANLEIDING

In het periodieke overleg over het leenrecht met de Vereniging van Openbare Bibliotheken heeft Stichting Leenrecht als eis een 10% extra verhoging van het leenrecht op tafel gelegd. Dit is later kracht bijgezet door een brief aan de minister met een eis van € 4,2 miljoen compensatie.

Hiervoor voert de Stichting Leenrecht twee argumenten aan:

1. door de Bibliotheek *op school* (dBos) zijn er leenrechtafdrachten ‘weggelekt’ en deze dienen gecompenseerd te worden.
2. De grondslag voor het leenrecht dient ‘structureel gemoderniseerd te worden’.

Dit is de aanleiding geweest voor de VOB om een objectief overzicht te laten opstellen over de bestaande gegevens over de verschillende aspecten van het leenrecht. In dit rapport wordt dit overzicht gepresenteerd.

DBOS-SCHOOLBIBLIOTHEKEN

De belangrijkste resultaten met betrekking tot de dBos-schoolbibliotheken bij PO-scholen zijn:

- **44% PO-leerlingen bereikt:** In 2018 heeft het dBos-programma 44% van de leerlingen in het primair onderwijs bereikt: het gaat om 655.000 leerlingen. De verwachting is dat dit percentage in de komende jaren nog slechts beperkt zal stijgen.
- **Boeken mee naar huis:** Bij 35% van de dBos-schoolbibliotheken mogen de leerlingen de boeken mee naar huis te nemen.
- **Gemiddeld 16 uitleningen per leerling per jaar:** Uit een recent onderzoek met gegevens van 220 schoolbibliotheken blijkt dat het gemiddeld aantal uitleningen per leerling per jaar 16 is.
- **6,6% van de dBos-schoolbibliotheken in het primair onderwijs is afdrachtplichtig:** De juridische regels stellen dat een afdracht van het leenrecht van toepassing is, als (1) het boek daadwerkelijk mee naar huis wordt genomen, (2) de uitlening plaatsvindt onder verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheek. Dit is het geval bij 19% van die dBos-schoolbibliotheken, waar de boeken mee naar huis mogen. In de andere gevallen telt de onderwijsexceptie en vallen uitleningen niet onder het leenrecht. Leenrecht afdrachten zijn dus verschuldigd bij $0,35 \times 0,19 = 6,6\%$ van de dBos-schoolbibliotheken.
- **Weglekeffect/vervangings-effect:** Uit een analyse van gegevens van 42.924 duopashouders (aangesloten bij 15 basisbibliotheken) blijkt dat het gemiddeld aantal uitleningen in de bibliotheek negatief gecorreleerd is met het aantal uitleningen per duopas in de schoolbibliotheek. M.a.w. hoe meer de leerling leent bij de schoolbibliotheek, hoe minder bij de openbare bibliotheek en vice versa.
- **Berekening weglekeffect:** Het hierboven genoemde weglekeffect kan gedefinieerd worden als een verschuiving van uitleningen van de openbare bibliotheek naar dBos-schoolbibliotheken, die daardoor onder de onderwijsexceptie vallen (mits aan de juridische regels zoals hierboven beschreven wordt voldaan) en niet meer leenrechtafdrachtplichtig zijn. De in dit rapport gepresenteerde berekening gebaseerd op cijfers van 2018 stelt dat het gaat om 1.834.000 uitleningen van boeken die mee naar huis worden genomen. Dit komt overeen met een leenaafdracht van bijna € 250.000. Daarvan wordt bij 19% van de

schoolbibliotheken het leenrecht reeds afgedragen, het daadwerkelijke weglekeffect bedraagt dus ca. € 200.000.

- **Naar een realistische oplossing:** Duidelijk is dat een schoolbibliotheek als onderdeel van een PO-school logischerwijs minder formalistische regels heeft als een openbare bibliotheek en dat het onderscheid tussen consultatie ter plaatse en een echte uitlening (het boek verlaat het pand) moeilijk te registreren is. Een oplossing gebaseerd op een registratie lijkt dan ook in de praktijk onhaalbaar. Het verdient daarom aanbeveling om een andere wijze te zoeken om de rechthebbenden te compenseren. De gedachte daarbij gaat uit naar een afkoopsom 'voor uitleningen van boeken in dBos-schoolbibliotheken'. Daarmee wordt het registratieprobleem en de registratielast omzeild en geeft dit dBos-bibliotheken de mogelijkheid om boeken mee naar huis te nemen toe te staan zonder met leenrechtafdrachten of met relatief dure registratiesystemen ten opzichte van de leenrechttopbrengsten geconfronteerd worden. Aanbevolen wordt om de mogelijkheden van deze oplossing nader te onderzoeken met de Stichting Leenrecht en andere betrokken partijen.

ONTWIKKELING UITLENINGEN OPENBARE BIBLIOTHEKEN EN MODERNISERING LEENRECHT

De belangrijkste - in dit rapport bijeengebrachte - gegevens over de uitleenfunctie van de openbare bibliotheken, de boekenmarkt en het auteursinkomen laten het volgende zien:

- **Uitleenfunctie voor volwassenen:** In de periode 2005-2017 is de uitleenfunctie voor volwassenen vrijwel gehalveerd, zowel in termen van leden, als in termen van collectie en aantal uitleningen.
- **Uitleenfunctie voor de jeugd:** De uitleenfunctie voor de jeugd vertoont daarentegen een ander beeld: Het aantal jeugdleden is gestegen van 2 miljoen in 2005 naar 2,3 miljoen in 2017. De collectie van fysieke jeugdboeken van de openbare bibliotheek is vrijwel stabiel gebleven in dezelfde periode. Het aantal uitleningen is echter ook voor jeugdboeken gedaald met 34% in de periode 2005-2017. Dit laatste komt omdat het aantal uitleningen per jeugdlid sneller daalt dan de stijging van het aantal jeugdleden.
- **Trendlijn uitleningen:** Een in dit rapport op basis van de uitleengegevens vanaf 1999 berekende trendlijn laat zien dat bij een ongewijzigd voortzettende daling van het totaal aantal uitleningen door openbare bibliotheken het aantal uitleningen van fysieke boeken en dus de leenafrachten daarover snel verder verminderen.
- **Stabilisering boekenmarkt:** De afzetgegevens over de boekenmarkt in Nederland geven aan dat deze zich stabiliseert sinds 2014/2015: deze stabilisatie geldt voor de fysieke boeken terwijl de totale markt (inclusief e-books) de laatste jaren een lichte groei vertoont.
- **Ontlezing:** De discrepantie van de ontwikkeling van de boekenmarkt met de sterke daling van het aantal uitleningen bij de openbare bibliotheken kan voor een deel worden verklaard uit de boekenverkoop voor cadeaus en geschenken. De daling van het aantal uitleningen bij openbare bibliotheken wordt in het algemeen verklaard door het fenomeen ontlezing. Dit laatste fenomeen wordt bevestigd door een recent tijdsbestedingsonderzoek hierover, dat vaststelt dat dit vooral voor lezen op papier geldt.
- **Auteursinkomen:** Uit twee recente onderzoeken kan afgeleid worden dat het aandeel uit inkomsten door leenrechtafdrachten in het auteursinkomen tussen de 5% en 10% ligt.
- **Einde levensfase leenrecht komt in zicht:** Uit de in dit rapport gepresenteerde tijdslijnen van gegevens van openbare bibliotheken is af te leiden dat een eventueel andere grondslag voor het huidige stelsel van het leenrecht te maken zal hebben met dezelfde sterke, en naar

het zich laat aanzien voortzettende terugloop van de uitleenfunctie van openbare bibliotheken. Bij voortzetten van de huidige daling van het aantal uitleningen kan men op basis van de hier gepresenteerde trendlijn verwachten dat in de jaren na 2025 de opbrengsten van de leenrechtafdracht niet meer opwegen tegen de apparaatskosten van de collectieve beheersorganisaties. De onontkoombare conclusie lijkt dan ook dat het leenrechtstelsel zich aan het einde van haar levenscyclus bevindt.

Inhoudsopgave

Management samenvatting.....	2
1. Aanleiding.....	8
2. Standpunt Stichting Leenrecht.....	9
2.1 Eis van 10% verhoging in STOL overleg.....	9
2.2 Brief aan de Minister.....	9
2.3 Afdracht leenrecht bij schoolbibliotheken volgens SL.....	11
2.4 Conclusies.....	11
3. dBos-schoolbibliotheken op PO-scholen.....	14
3.1 Start en opzet dBos-programma.....	14
3.2 Tijdreeks dBos bij PO Scholen.....	14
3.3 Overige gegevens over dBos.....	14
3.4 Kostenplaatje schoolbibliotheek op gemiddelde basisschool.....	16
3.5 Effecten dBos in primair onderwijs.....	18
3.6 Effecten dBos op jeugdleden en uitleningen.....	20
3.7 Leenrechtafdracht en dBos: resultaten Ecorys.....	22
3.8 Samenvatting en conclusies.....	24
4. Ontwikkelingen collecties en uitleningen OB's.....	27
4.1 Uitleningen.....	27
4.2 Collectie.....	28
4.3 Leden.....	29
4.4 Conclusies.....	29
5. Boekenmarkt.....	30
5.1 Gegevens boekenmarkt 2010-2019.....	30
5.2 Gegevens jeugdboekenmarkt.....	31
5.3 Conclusies.....	31
6. Auteurs en auteursinkomen.....	32

6.1 Aantallen auteurs en vertalers	32
6.2 Auteursinkomen en leenrecht.....	32
6.3 Conclusies	33
7. Berekening weglekeffect dBos	34
7.1 Inleiding	34
7.2 Kengetallen dBos-schoolbibliotheken.....	34
7.3 Kengetallen openbare bibliotheek en de jeugd.....	34
7.4 Aantal uitleningen bij dBos-schoolbibliotheken bij PO scholen	35
7.5 Schoolbibliotheken en leenrechtafdracht volgens de regels.....	35
7.6 Berekening weglekeffect van leenrechtafdrachten dBos	36
7.7 Deze berekening en het Ecorys rapport.....	37
8. Modernisering leenrecht	38
8.1 Huidige leenrecht richting einde levenscyclus.....	38
8.2 Huidige organisatie leenrecht.....	39
9. Samenvatting en conclusies	41
9.1 Leenrecht en dBos-schoolbibliotheken	41
9.2 Modernisering leenrecht.....	43
Figuur 1 Analyse leengedrag duopashouders.....	19
Figuur 2 Ontwikkeling jeugdleden en start dBos	20
Figuur 3 Tijdreeks uitleningen jeugdboeken	21
Figuur 4 Tijdreeks uitleningen per jeugdlid	21
Figuur 5 Tijdreeks uitleningen	27
Figuur 6 Tijdreeks aanwezige collectie.....	28
Figuur 7 tijdreeks ontwikkeling collectie	28
Figuur 8 Tijdreeks ledenaantallen.....	29
Figuur 9 Ontwikkelingen boekenmarkt 2010-2019.....	30
Figuur 10 Marktontwikkeling jeugdboeken	31
Figuur 11 Trendlijn uitleningen openbare bibliotheken.....	38
Figuur 12 Financiële stromen Leenrechtafdracht.....	39
Tabel 1 Overzicht opvattingen leenrechtafdracht bij schoolbibliotheken.....	13
Tabel 2 Tijdreeks dBos bij Po scholen.....	14
Tabel 3 Inzet FTE door OB's voor dBos	15
Tabel 4 Kostenplaatje gemiddelde schoolbibliotheek	16

Tabel 5 Percentage PO scholen dat deelneemt aan dBos	20
Tabel 6 Ontwikkeling jeugdleden en uitleningen	20
Tabel 7 Overzicht aandeel inkomsten uit afdrachten leenrecht, thuishopie en kabelgelden	32
Tabel 8 Totaalomzet auteurs en vertalers.....	33

1. AANLEIDING

In het periodieke StOL-overleg¹ heeft Stichting Leenrecht als eis een 10% extra verhoging van het leenrecht (bovenop de jaarlijkse stijging op basis van de prijsindex) op tafel gelegd. Deze eis is na het laatste StOL-overleg op 15 maart verder bekrachtigd door een brief van de Stichting Leenrecht aan de minister van OCW d.d. 28 mei 2019. De Stichting Leenrecht voert de volgende twee argumenten aan voor deze eis tot verhoging van de leenrechtvergoeding:

- Door de Bibliotheek *op school* (dBos) zijn er leenrechtafdrachten onterecht ‘weggelekt’ en deze dienen gecompenseerd te worden.
- De grondslag voor het leenrecht tarief dient ‘structureel gemoderniseerd te worden’.

Dit is de aanleiding geweest voor de VOB om een objectief overzicht te laten opstellen over de bestaande gegevens over de diverse aspecten van het leenrecht. Dit rapport – opgesteld door Maurits van der Graaf van Pleiade Management en Consultancy – presenteert dit overzicht.

Het rapport is als volgt opgezet:

- In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de standpunten van Stichting Leenrecht.
- In de hoofdstukken 3 t/m 6 worden feiten en cijfers gepresenteerd met betrekking tot respectievelijk dBos, de openbare bibliotheek, de boekenmarkt en het auteursinkomen.
- In hoofdstuk 7 is een berekening van het ‘weglek’ effect van dBos opgenomen. In hoofdstuk 8 worden overwegingen gepresenteerd ten aanzien van de toekomst van het leenrecht.
- In hoofdstuk 9 worden de belangrijkste gegevens samengevat en worden enkele conclusies gepresenteerd ten aanzien van leenrecht en dBos-schoolbibliotheken en ten aanzien van een eventuele modernisering van de grondslag van het leenrecht.

¹ StOL: Stichting Onderhandelingen Leenvergoedingen

2. STANDPUNT STICHTING LEENRECHT

2.1 EIS VAN 10% VERHOOGING IN STOL OVERLEG

In de Stichting Onderhandelingen Leenvergoedingen (StOL) heeft Stichting Leenrecht een eis van 10% verhoging van de leenrechtvergoeding (voor 2018 vastgesteld op € 0,1355 voor geschriften). In de StOL-vergadering 15 maart 2017 heeft Stichting Leenrecht (SL) voor het eerst het voorstel op tafel gelegd om naast de indexering van de tarieven een tijdelijke verhoging van 10% van het leenrecht af te spreken. Dit op basis van het Ecorys rapport. Er worden de volgende argumenten genoemd:

- **Ecorys:** Volgens SL komt uit dit onderzoek dat er 7,5 miljoen uitleningen per jaar via dBos worden afgewikkeld terwijl dat eigenlijk uitleningen zijn die onder het leenrecht vallen. SL is van mening dat dit ongeveer 10% van de huidige uitleningen betreft.
- **Verschillen opgave Koninklijke Bibliotheek (KB) en SL:** volgens SL zit er een verschil tussen de opgave van de bibliotheken aan de KB en die aan SL: in 2015 een verschil van 8%.

In de StOL-vergadering 13 maart 2019 heeft SL wederom het voorstel van de 10% extra tijdelijke verhoging op tafel gebracht en eraan toegevoegd dat het een harde eis betreft. Volgens SL zijn er ruim 30 bibliotheken waarbij de cijfers verschillen tussen de opgave aan SL en KB, resp. CBS. Wat betreft deze registratie is al eerder afgesproken dat het door de KB ontwikkelde Datawarehouse (DWH) hierin een essentiële rol zal gaan spelen door middel van een automatische invoer van de cijfers in het DWH om zo tot een sluitende registratie te komen. De VOB heeft ervoor gezorgd dat de OB's ermee ingestemd hebben dat deze gegevens worden aangeleverd aan DWH. De KB zal nu een en ander implementeren. Daarnaast zal de Stichting Certificeringsorganisatie Bibliotheekwerk, Cultuur en Taal (CBCT) de juistheid van de registratie van de uitleencijfers opnemen in de criteria van certificering.

2.2 BRIEF AAN DE MINISTER

Op 28 mei 2019 stuurt de Stichting Leenrecht een brief aan de minister, die medeondertekend is door de Auteursbond, de GAU (Groep Algemene Uitgevers) en de Beroepsorganisatie Nederlandse Ontwerpers. In deze brief komen zowel de modernisering van de grondslag van het leenrecht aan de orde als de effecten van het dBos-programma. De brief vraagt de minister om:

(1) tijdelijke middelen op korte termijn voor het leenrecht ter beschikking te stellen ('om de ongewenste neveneffecten van het programma dBos te compenseren. Het gaat om compensatiebedrag voor 2020 van € 4,2 miljoen met de volgende argumentatie: 'Zonder ingrijpende aanpassingen van de wegleffecten in de uitleningen via scholen dreigt het stelsel van leenrecht te imploderen. Over 2017, 2018 en 2019 zijn al grote bedragen misgelopen. Gemeten naar de resultaten van het dBos-programma (1,4 miljoen op jaarbasis) is voor 2020 een compensatie nodig van € 4,2 miljoen om ervoor te zorgen dat de rechthebbenden na jaren weer een billijke vergoeding ontvangen voor het uitlenen van hun werk'.

(2) stappen te zetten om het stelsel structureel te moderniseren ('toekomstbestendig te maken'). De brief stelt onder regie van het ministerie van OCW gezamenlijk te willen werken aan een nieuw stelsel.

Wat betreft de twee bovengenoemde aspecten worden de volgende argumenten in de brief aangehaald:

- **dBos:**
 - **Dalend aantal uitleningen:** Het dalend aantal uitleningen is volgens deze brief niet congruent met het werkelijke aantal uitleningen doordat de uitleningen verschuiven van bibliotheken naar schoolbibliotheken mede door het dBos-programma. De impact is echter door het ontbreken van eenduidige cijfers lastig te meten.
 - **Gegevens Stichting Lezen:** Gegevens van Stichting Lezen, dat een gemiddeld aantal uitleningen per scholier op 14 per jaar aanhoudt, worden geëxtrapoleerd op basis van 2,5 miljoen leerlingen in Nederland naar 35 miljoen uitleningen en een potentieel verlies aan auteursinkomsten van € 4,55 miljoen per jaar².
 - **Recent onderzoek van Stichting Lezen en de KB** ³ : In dit onderzoek wordt inderdaad een vervangingseffect vastgesteld: hoe meer leerlingen bij schoolbibliotheken lenen, hoe minder bij de jeugdcollectie in de openbare bibliotheken.
 - **Registratie:**
 - Een betere registratie via het DWH, zoals de minister in haar brief van 22 december 2017 aangeeft, is volgens de brievenrichters ook in 2020 nog niet operationeel en laat de uitleningen via schoolbibliotheken buiten beschouwing.
 - Volgens de brievenrichters pleit de minister in dezelfde brief voor 'nieuwe registratiesystemen van uitleningen via de school' en zou dit door niemand opgepakt zijn⁴.
- **Stelsel Leenrecht:**
 - **Daling uitleningen:** De brief stelt dat in 1995 € 23 miljoen werd geïnd voor 158 miljoen uitleningen, terwijl in 2018 dat bedrag is geslonken naar € 8 miljoen voor 59 miljoen uitleningen.
 - **Percentage exploitatiekosten:** Volgens de brief werd bij de aanvang van het stelsel 5% van de exploitatiekosten van de openbare bibliotheken als uitgangspunt genomen: in 2018 zou daarvan nog maar 2% gehaald worden⁵.

² De gebruikte cijfers zijn hierbij overigens onjuist. Het getal van 14 uitleningen per leerling per jaar geldt voor schoolbibliotheken van basisscholen. Er zijn volgens de PO-raad 1.479.345 leerlingen in het basisonderwijs (BAO en SBAO- cijfers 2018). Het zou dan gaan om 20,3 miljoen uitleningen en dus om € 2,74 miljoen aan potentieel gemiste leenafdrachten. SL neemt in haar redenering ook de VO-leerlingen (bijna een miljoen) mee: bij VO-scholen is het aantal dBos-schoolbibliotheken zeer beperkt (n=183; ca. 13% van alle VO-scholen).

³ [Naar optimale jeugdcollecties in bibliotheken en op scholen](#), ProBiblio en Pleiade Management en Consultancy; 5 maart 2019

⁴ De brief van de minister beschrijft het voorkeursmodel van de minister (boeken eigendom van de lokale openbare bibliotheek, boeken mee naar huis) en stelt dat 'om de administratieve lasten voor scholen te beperken zouden de openbare bibliotheken idealiter moeten zorgdragen voor een systeem voor de registratie van de uitleningen via de school, zodat voor de uitleningen leenrechtvergoeding kan worden afgedragen'. Overigens stelt de minister dat het voorkeursmodel niet vanuit OCW kan worden opgelegd.

⁵ In 1996 is geëist dat 5% van de totale exploitatie van de bibliotheken voor het leenrecht gereserveerd zou worden. Dat was toen circa 40 miljoen gulden. De NBLC vond echter dat het geen percentage van de

2.3 AFDRACHT LEENRECHT BIJ SCHOOLBIBLIOTHEKEN VOLGENS SL

Op de website van Stichting Leenrecht wordt het volgende gesteld over uitlenen door de schoolbibliotheek (met als datum 04-03-2015):

- **Uitlenen door een schoolbibliotheek:** Is de collectie op het leerplan en de leerlingen van de school gericht en wordt er behalve aan leerlingen ook uitgeleend aan een beperkte groep derden die betrokken zijn bij het onderwijs aan de leerlingen (docenten, ouders), dan zal Stichting Leenrecht daar geen leenrechtvergoeding voor incasseren. Wordt er ook buiten deze kring uitgeleend (bijv. aan buurtbewoners), dan fungeert de school feitelijk als een openbare bibliotheek en is voor alle uitleningen een leenrechtvergoeding verschuldigd. Hetzelfde geldt als de collectie niet specifiek op het leerplan en de leerlingen is gericht en er ook aan anderen dan de leerlingen wordt uitgeleend.
- **Uitlenen door de openbare bibliotheek aan de scholieren:** De openbare bibliotheek is een leenrechtvergoeding verschuldigd voor het uitlenen aan scholieren. Dit geldt ook als de uitlening door of onder verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheek plaatsvindt op een school of vanuit een mobiele bibliotheek op het schoolterrein.
- **Samenwerking tussen scholen en openbare bibliotheken:** In de praktijk ontstaan allerhande vormen van samenwerking tussen scholen en openbare bibliotheken [de tekst haalt voorbeelden hiervan aan]. Er zal van geval tot geval moeten worden beoordeeld of leenrecht verschuldigd is en hoe de verantwoordelijkheden liggen:
 - Vinden de uitleningen plaats onder verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheek (bijv. met een pasje of via een portal van de openbare bibliotheek), dan is de openbare bibliotheek hiervoor een leenrechtvergoeding verschuldigd.
 - Vinden de uitleningen plaats uitsluitend onder verantwoordelijkheid van de school, dan geldt wat hiervoor is vermeld voor het uitlenen door schoolbibliotheeken.

2.4 CONCLUSIES

Uit het voorgaande zijn de volgende conclusies te trekken:

- **Een gemiddelde van 14⁶ uitleningen per leerling per jaar** - aangegeven door Stichting Lezen - wordt aanvaard door SL. Dit is relatief nieuw, in eerdere uitingen ging SL nog uit van 40 uitleningen per leerling per jaar.
- **PO en VO worden (ten onrechte) samengenomen:** In de redenering van de brief van SL wordt het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs samengenomen. De 14 uitleningen

totale exploitatie moest zijn, maar van het toenmalige mediabudget: 180 miljoen gulden. De 40 miljoen gulden kwam overeen met f 0,25 – per uitlening: het zgn. kwartje van Nuis. In de praktijk is uiteindelijk het bedrag aanvaard van € 0,10 - dat gelijk staat aan f 0,22. Dit is omgerekend 4,4% van de toenmalige totale exploitatie van de bibliotheken. In de eerste jaren werden de leenrechtafdracht gebaseerd op schattingen. Na enkele jaren werd het door aanpassingen van de systemen mogelijk om leenrecht per uitgeleende boektitel te registreren. Op dat moment was de leenrechtafdracht f 0,22 per uitlening en is het percentage van de boekeninkoop losgelaten. Het huidige collectiebudget is € 56,6 miljoen (Wsob-dataset 2017). De verhouding tussen de leenrechtafdracht en het collectiebudget is in de loop der jaren dus relatief weinig veranderd: het is gestart met 0,22 (40/180) en is in 2017 0,16 (9/56,6).

⁶ In dit rapport wordt 16 uitleningen per leerling per jaar gehanteerd als gemiddelde omdat dit een van de resultaten is van het onderzoek hiernaar onder 232 schoolbibliotheeken door ProBiblio en Pleiade.

per leerling per jaar zijn echter uitsluitend geldig voor het PO. In het VO zijn dBos collecties echter nog weinig aanwezig: er zijn 183 VO-scholen met een dBos collectie (met ca. 110.000 leerlingen). Het dBos-programma is gestart voor vmbo-scholen in het schooljaar 2013/2014 (voor de andere schooltypen is het programma vanaf 2017 opgestart). Het overgrote deel van de 183 scholen met een bibliotheekcollectie zijn dan ook vmbo-scholen. Het betreft 13% van alle VO-scholen (totaalaantal 1427 – zie website VO-raad). Er zijn geen gegevens bekend van het gemiddeld aantal uitleningen op deze schoolbibliotheken. De verwachting is dat dit (veel) lager zal liggen dan de 16 uitleningen per leerling per jaar, die bij de PO-scholen wordt gerealiseerd.

- **Veranderende claims:** in de StOL-vergaderingen heeft SL een claim op tafel gelegd van 10% verhoging van het leenrecht (dus € 800.000), terwijl in de brief aan de minister een bedrag wordt geëist van € 4,2 miljoen in 2020. het is niet helder hoe SL van het op jaarbasis geclaimde potentiële verlies aan auteursinkomsten bedrag van € 4,55 miljoen komt tot de geëiste compensatie van € 4,2 miljoen voor het jaar 2020. Dit wordt niet verder toegelicht. Ook is niet duidelijk of de claim bij de openbare bibliotheken van 10% verhoging vervangen is door de claim van € 4,2 miljoen bij het ministerie van OCW.
- **Onduidelijkheid of SL andere regels hanteert voor de leenafracht door schoolbibliotheken:** In tabel 1 wordt geprobeerd duidelijkheid over de regels voor leenafracht door schoolbibliotheken te creëren. Daarbij wordt de studie van Ecorys en IViR (Instituut voor Informatierecht) als richtinggevend genomen (zie tabel 1) en worden in de laatste kolom de uit de praktijk bekende gegevens gepresenteerd.

	SL	Ecorys/IViR	Gegevens praktijk ⁷
Schoolbibliotheek t.b.v. leerlingen en docenten; geen betrokkenheid OB	Geen afdracht	Idem	n.v.t.
Schoolbibliotheek met wijkfunctie	Afdracht	Idem	Afdracht
Samenwerkingsvorm en OB en schoolbibliotheek	Onder verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheek: afdracht ⁸	<ol style="list-style-type: none"> 1. Boeken mee naar huis = uitlenen 2. Onderwijsvrijstelling geldt als: <ul style="list-style-type: none"> - Doelgroep alleen leerlingen en docenten - Beheer door onderwijsinstelling blijkend uit: <ul style="list-style-type: none"> o Collectie in houderschap/eigendom van onderwijsinstelling o Onderwijsinstelling verzorgt feitelijke uitleningen o Onderwijsinstelling financiert de collectie o Onderwijsinstelling draagt de risico's bij schade en dergelijke. <p>NB. Proportionaliteit: wanneer het aantal uitleningen is dermate beperkt dat de last voor een (geautomatiseerde) leenrechtadministratie disproportioneel is, kan dit meegewogen worden in de vaststelling van een wettelijke betalingsplicht.</p>	<p>35% van de dBos-schoolbibliotheek 'boeken mee naar huis' toegestaan.</p> <p>Bij deze bibliotheken vindt 81% van de uitleningen plaats onder verantwoordelijkheid van de school en 17% onder verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheek⁹ (de overige procenten is onbekend; in de rest van het rapport wordt 19% aangehouden).</p> <p>Dus van de dBos-bibliotheken op PO- scholen is 0,35 x 0,19 = 6,6% leenafdrachtplichtig.</p> <p>Daarnaast blijkt dat van de aan het dBos-programma deelnemende PO-scholen de collectie bij 33% eigendom is van de school, bij 31% eigendom van de openbare bibliotheek en bij 30% gecombineerd eigendom [6% geen collectie].</p>

TABEL 1 OVERZICHT OPVATTINGEN LEENRECHTAFDRACHT BIJ SCHOOLBIBLIOTHEKEN

⁷ [Enquête Boeken mee naar huis](#) onder DBos scholen in het primair onderwijs [DESAN 2018]

⁸ SL noemt 'onder verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheek' wanneer de uitlening plaatsvindt op een bibliotheekpasje. De zogenaamde duopas - waarbij de leerling zowel op school als bij de bibliotheek kon lenen - wordt vanwege de nieuwe regels met betrekking tot de privacy niet meer toegepast.

⁹ In de berekeningen hierna wordt 19% aangehouden.

3. DBOS-SCHOOLBIBLIOTHEKEN OP PO-SCHOLEN

3.1 START EN OPZET DBOS-PROGRAMMA

In 2009 is het dBos-programma gestart met een pilot, terwijl vanaf 2012 het programma op grote schaal is aangepakt. dBos wordt voornamelijk geïmplementeerd bij kansrijke PO-scholen: scholen met een goed leesklimaat en in de meeste gevallen al met een bibliotheek. De eerste stap is dan ook om de bestaande bibliotheekcollectie van de school te saneren. Tegelijkertijd wordt er een leesplan gemaakt en gaan de leerkrachten op cursus. In het tweede jaar kan men dan werkelijk van start gaan en worden de effecten op het leesgedrag van de leerlingen geleidelijk aan zichtbaar. Een en ander gebeurt op basis van een overeenkomst waarbij de school voor een periode van drie jaar wordt gesubsidieerd door Kunst van Lezen. Deze subsidie loopt via de OB's en geldt overigens uitsluitend voor OB's die niet eerder meededen met het programma.

3.2 TIJDREEKS DBOS BIJ PO SCHOLEN

Jaar	Deelnemende PO-scholen	PO-leerlingen bereikt met dBos	Deelnemende OB's	Bronvermelding
2008-2011	Pilot bij 173 scholen	n.a.	46	Evaluatie programma Kunst van Lezen , Kwink & Rebel, 2015
2012	1278	n.a.	93	Idem
2013	1717	n.a.	108	Idem
2014	2383	n.a.	119	Idem
2015	n.a.	n.a.	n.a.	
2016	2398	562.000	128	Trends in het stelsel van openbare bibliotheken , december 2017
2017	2534	617.000	128	Feitenrelaas Kunst van Lezen 2017
2018	3043	655.000	128	Feitenrelaas Kunst van Lezen 2018

TABEL 2 TIJDREEKS DBOS BIJ PO SCHOLEN

In 2018 worden 655.000 van de in totaal 1.479.345 leerlingen van het primair onderwijs met dBos bereikt: dit is 44%. Dit getal is berekend door het aantal deelnemende PO-scholen te vermenigvuldigen met het gemiddeld aantal leerlingen per school (221 leerlingen in het basisonderwijs; 120 leerlingen in het speciaal basisonderwijs en op de speciaal onderwijs basisscholen).

3.3 OVERIGE GEGEVENS OVER DBOS

Uit het rapport '[Dienstverlening openbare bibliotheken aan het primair onderwijs](#)' van januari 2018 komen de volgende resultaten van een enquête naar voren:

- **Collectie:** Van de aan het dBos-programma deelnemende PO-scholen hadden er 6% geen collectie; bij 31% was collectie eigendom van OB en bij 33% van de school. Bij 30% was er sprake van gecombineerd eigendom.
- **Boeken mee naar huis:** Volgens de enquête 'Boeken mee naar huis onder dBos scholen in het primair onderwijs' [DESAN 2018] mogen bij 35% van de scholen de boeken mee naar huis. Bij 81% van de schoolbibliotheken waar de boeken mee naar huis mogen, vinden de

uitleningen plaats onder verantwoordelijkheid van de school (17% onder verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheek, terwijl de overige respondenten (2%) geen antwoord hebben gegeven; in dit rapport wordt hierna een percentage van 19% aangehouden).

- **Inzet FTE:** De aan dBos deelnemende OB gaven aan de volgende inzet te hebben (zie tabel hieronder). Hieruit kan berekend worden dat met de dBos dienstverlening aan PO-scholen ruim 400 FTE gemoeid was.

128 OB's - deelnemers dBos			
OB's	FTE	Rekengetal	
17%	1	1	22
22%	2	2	56
50%	3 tot 5	4	256
11%	5 of meer	5	70
Totaal FTE (berekend)			404

TABEL 3 INZET FTE DOOR OB'S VOOR DBOS

- **Financiering dBos:** In 96% van de gevallen is er sprake van een financiële bijdrage van de OB; bij 91% een financiële bijdrage van de scholen. Bij 46% een bijdrage uit het stimuleringsfonds en bij 47% gemeentelijke bijdrage.

3.4 KOSTENPLAATJE SCHOOLBIBLIOTHEEK OP GEMIDDELDE BASISCHOOL

Gemiddelde dBos bibliotheek: PO-school met 221 leerlingen 5 boeken per leerling; boeken mee naar huis (leenafdracht in de kosten opgenomen)	1e jaar	2e jaar en verder
Collectie		
• Aanschaf collectie (uitgangspunt 40% vervanging van aanwezige collectie)	442	155
• Uitleningen (uitgaande van 16 uitleningen/leerling/jaar)	3536	3536
• Instellingsabonnement bibliotheek	9	9
Afschrijving meubilair (aanschaf € 2500)		
Formatie bibliotheek		
• Begeleiding schoolmonitor/opstellen leesplan	8 uur	5,5 uur
• Leesconsulent (schaal 8 CAO)	156 uur	104 uur
• Samenstelling basiscollectie (schaal 8 CAO)	22,1 uur	3,09 uur
• Invoer titels (schaal 6 CAO)	55,25 uur	7,74 uur
Formatie school		
• Begeleiding schoolmonitor/opstellen leesplan	8 uur	4 uur
• Leescoördinator	156 uur	104 uur
Scholing bibliotheekpersoneel		
Scholing personeel school		
Uitleenproces		
• Licentie bibliotheekstelsel; normbedrag van € 250/jaar)		
• Apparatuur (PC, scanner); normbedrag van € 500; afschrijving 5 jaar		
• Ledenpas per leerling		44 ledenpassen nieuw
Overige kosten		
Totale kosten		
per leerling	€ 99,94	€ 57,08
per school	€ 22.085	€ 12.615
verdeling kosten: bibliotheek	€ 9.769	€ 5.041
verdeling kosten: school	€ 12.316	€ 7.574
daarvan:		
collectie aanschaf (boekenprijs 12,50)	€ 5.525	€ 1.938
leenrecht afdracht (0,1355)	€ 479	€ 479
licentie en apparatuur bibliotheekstelsel	€ 300	€ 300

TABEL 4 KOSTENPLAATJE GEMIDDELDE SCHOOLBIBLIOTHEEK ¹⁰

¹⁰ Kostenplaatje opgesteld m.b.v. het kostenmodel van SPN daarvoor; gegevens verkregen van Henk Pilon, adviseur de Bibliotheek *op school* Nederland

In tabel 4 wordt een kostenoverzicht weergegeven voor een dBos schoolbibliotheek voor een PO-school van gemiddelde omvang (221 leerlingen en met een voldoende omvang (5 boeken per leerling)). Dit overzicht is opgesteld met behulp van het kostenmodel hiervoor. In het blauwe gedeelte zijn de kostenposten weergegeven, in het gele gedeelte de totale kosten, uitgesplitst naar leerling of school en met als norm de verdeling van de kosten tussen de bibliotheek enerzijds en de school anderzijds. Vanaf het tweede jaar verhouden zich de kostenposten globaliter als volgt: collectie en uitleenproces 32%, formatie bibliotheek 28%, formatie school 26%, scholing 3% en overige kosten 11%. Naar aanleiding hiervan dient het volgende opgemerkt worden:

- **dBos bouwt veelal voort op bestaande schoolbibliotheek:** De meeste dBos-schoolbibliotheken bouwen voort op reeds bestaande schoolbibliotheken. In dit geval is voor het eerste jaar een vervanging van 40% aangenomen. Dit is soms minder, en soms meer. In de praktijk blijken schoolbibliotheken vaak veel verouderde boeken te vatten en zijn deze op een weinig aantrekkelijke manier gepresenteerd. Een dBos bibliotheek heeft in principe uitsluitend actuele boeken (niet ouder dan zeven jaar) en presenteert deze op een aantrekkelijke wijze (vandaar de aanschaf van het meubilair). Anders gezegd: een dBos schoolbibliotheek is in de meeste gevallen een moderne en frisse voortzetting van de bestaande schoolbibliotheek.
- **Kosten eerste jaar en vanaf jaar 2:** De totale kosten voor het eerste jaar voor een gemiddelde bibliotheek op een gemiddelde PO-school bedragen ruim € 22.000. In de jaren daarna bedragen de kosten ruim € 12.000. In het eerste jaar worden de kosten (meestal) als volgt verdeeld: de openbare bibliotheek financiert bijna € 10.000, de school zelf € 12.000. In de jaren daarna financiert de openbare bibliotheek jaarlijks € 5000, de school € 7500.
- **Collectie, leenafracht en registratiesysteem:** Een lopende dBos schoolbibliotheek vervangt haar boeken elke zeven jaar. De collectieaanschaf wordt in principe gefinancierd door de school (en valt dus onder de onderwijsexceptie). Een lopende (gemiddelde) schoolbibliotheek schaft elk jaar voor ruim € 1900 aan boeken aan. Wanneer de schoolbibliotheek afdrachtplichtig zou zijn (zoals in dit kostenmodel is weergegeven) zou de gemiddelde schoolbibliotheek een kleine € 500 aan leenrecht dienen af te dragen. De kosten van het registratiesysteem zijn jaarlijks circa € 350. In dit plaatje zijn de beheerkosten van bibliotheeksystemen niet meegenomen. Deze zouden per installatie per school in uren meegerekend moeten worden. De vraag kan gesteld worden of deze verhouding (€ 500 opbrengst tegen € 350 kosten) voldoet aan de proportionaliteitseis voor de leenafracht voor een PO-school van deze gemiddelde omvang en zeker voor PO-scholen met een kleinere omvang.

3.5 EFFECTEN DBOS IN PRIMAIR ONDERWIJS

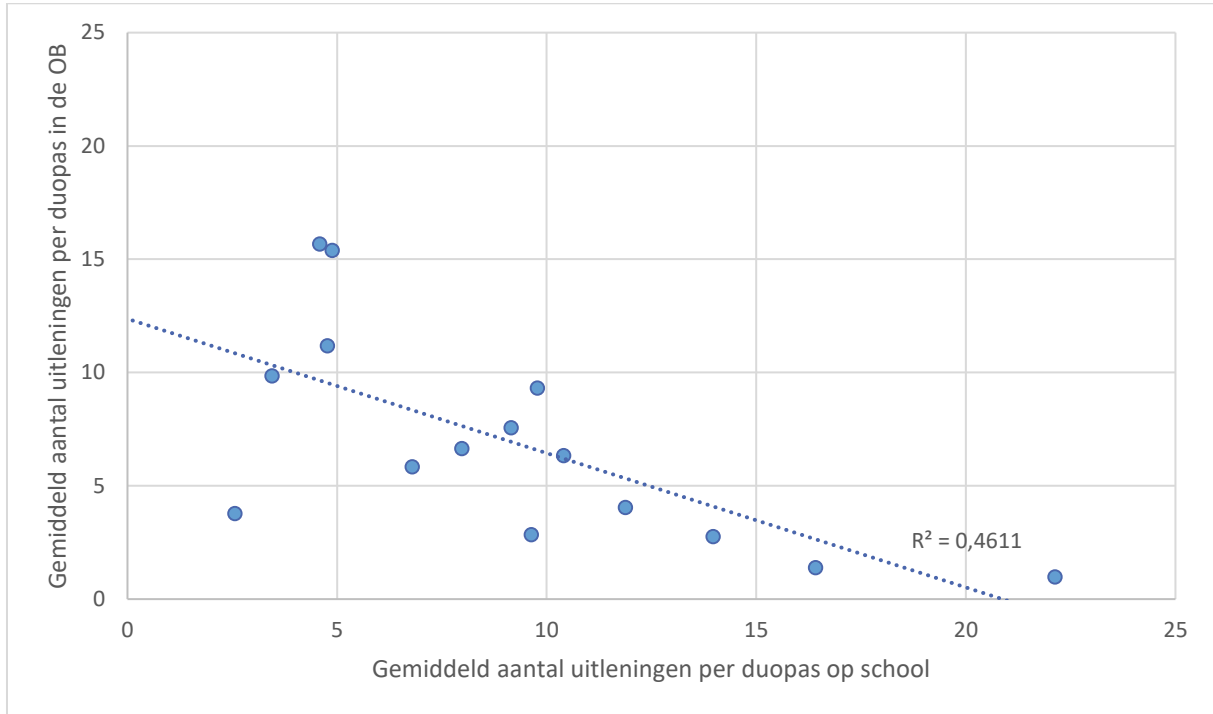
- **Grotere collectie meer leesplezier en uitleningen:** In het door ProBiblio en Pleiade uitgevoerde onderzoek voor Stichting lezen en de Koninklijke Bibliotheek (naar optimale jeugdcollecties in bibliotheken en scholen) werden o.a. de data van 232 schoolbibliotheekcollecties, aangesloten bij 19 openbare bibliotheken in Noord en Zuid-Holland, gekoppeld aan de data van de leerlingen-enquête over de schoolbibliotheek ten behoeve van de Monitor de Bibliotheek *op school* (gehouden door DESAN in opdracht van Kunst van Lezen). De belangrijkste resultaten van deze data-analyses zijn:
 - De dBos-normen qua collectieomvang (absoluut minimum 750 boeken; minimaal = 3 boeken per leerling; voldoende = 5 boeken per leerling; optimaal = 8 boeken per leerling) en actualiteit (boeken niet ouder dan 10 jaar) worden i.h.a. redelijk nageleefd.
 - Een grotere collectieomvang faciliteert een hoger aantal uitleningen per leerling per jaar.
 - Een grotere collectieomvang beïnvloedt in positieve zin het plezier in de schoolbibliotheek van leerlingen.
 - Er is een optimum van het leesplezier van leerlingen van groep 5 t/m 8 bij 15-20 uitleningen per jaar per leerling.

Het bovenstaande leidt tot de volgende definitie van een optimale schoolbibliotheekcollectie:

- \geq actuele 8 boeken per leerling
 - faciliteert 'boeken mee naar huis'
 - streeft naar gemiddeld 15 – 20 uitleningen per leerling per jaar voor leerlingen uit groep 5 t/m 8.
-
- **Vervangingseffect:** Ook is gekeken naar de effecten van de schoolbibliotheek op (het aantal uitleningen) bij openbare bibliotheken. Dit is gebeurd m.b.v. gegevens van 42.984 duopashouders (aangesloten bij 15 basisbibliotheek), die zijn geanalyseerd wat betreft het aantal uitleningen in de openbare bibliotheek en in de schoolbibliotheek. De resultaten van deze analyse staan weergegeven in figuur 1. Het gemiddeld aantal uitleningen per duopas in de bibliotheek blijkt negatief gecorreleerd te zijn met het aantal uitleningen per duopas in de schoolbibliotheek ($R^2= 0,4611$). M.a.w. hoe meer de leerling leent bij de schoolbibliotheek, hoe minder bij de openbare bibliotheek en vice versa. Hoeveel minder wordt geleend bij een openbare bibliotheek? Bij deze dataset is het gemiddelde aantal uitleningen bij de openbare bibliotheek per pashouder per jaar 7,1, terwijl het gemiddelde aantal uitleningen bij de schoolbibliotheek 9,2 is. Het landelijk gemiddelde is 15,4 uitleningen per jeugdlid per jaar [berekend op basis van de Wsob-dataset 2017]. Hieruit lijken twee conclusies te trekken:
 - (1) De gegevens duiden op een vermindering van het aantal uitleningen bij openbare bibliotheken o.i.v. dBos-schoolbibliotheek van naar schatting 8,5 uitleningen¹¹.
 - (2) Een tweede conclusie uit deze dataset lijkt te zijn dat er geen belangrijke verhoging van het aantal uitleningen door de jeugd/leerlingen te constateren valt t.o.v. het landelijke gemiddelde (15,4) of het gemiddelde aantal uitleningen door schoolbibliotheek (16). Dit wordt verklaard door het feit dat een geregistreerde uitlening bij een

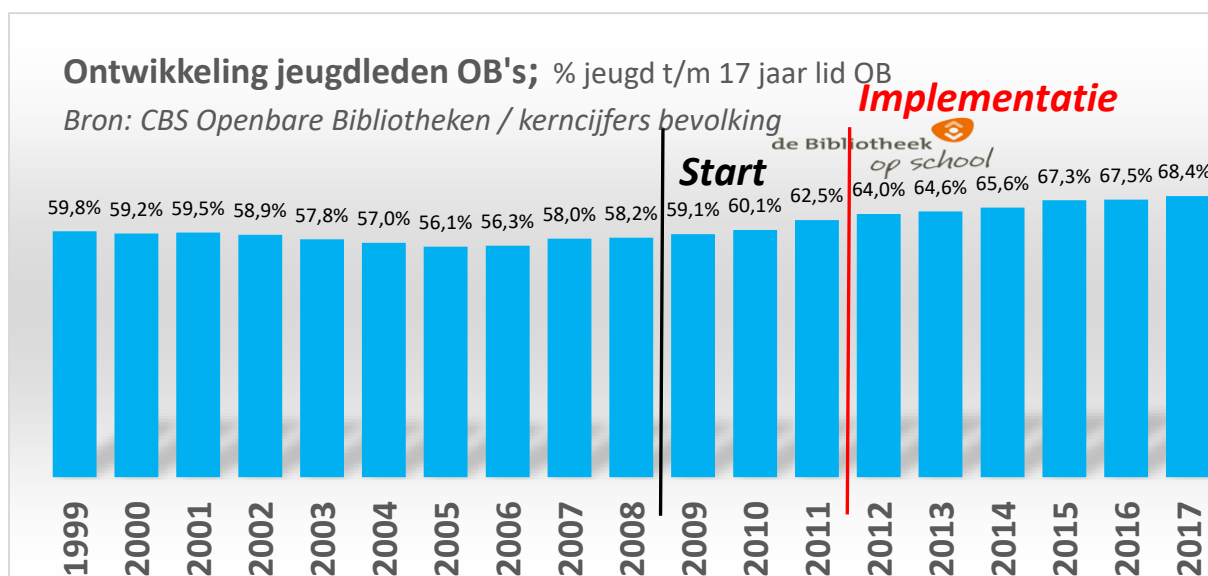
¹¹ In deze redenering wordt een landelijk getal van 15,4 uitleningen voor alle jeugdleden tot 18 jaar gekoppeld aan jeugdleden van de basisschoolleeftijden van 15 specifieke basisbibliotheek. Het betreft dus een ruwe benadering.

schoolbibliotheek volgens ervaringsgetallen slechts in de helft van de gevallen ook mee naar huis wordt genomen. Voor de andere helft betreft het gebruik van boeken binnen de school (bijvoorbeeld klassikaal lezen). Er worden dus waarschijnlijk wel meer boeken gelezen i.o.v. een schoolbibliotheek, maar niet persé meer uitgeleend.

FIGUUR 1 ANALYSE LEENGEDRAG DUOPASHOUDERS

3.6 EFFECTEN DBOS OP JEUGDLEDEN EN UITLENINGEN

FIGUUR 2 ONTWIKKELING JEUGDLEDEN EN START DBOS; ZIE BLOG MARK DECKERS 28 MEI 2019

In figuur 2 staat de ontwikkeling van de jeugdleden van de OB's als percentage van alle jongeren tot en met 17 jaar geschetst over de afgelopen 19 jaar. Er is een duidelijke stijging te zien na 2010, die deels lijkt samen te hangen met de uitrol van het dBos-programma. Deze uitrol staat in tabel 4 hieronder weergegeven. Deze gegevens zijn afkomstig van en beschikbaar gesteld door Mark Deckers (en gepubliceerd op zijn blog op 28 mei). Hierbij moet echter worden aangetekend dat het dBos-programma pas vanaf 2012 een omvang van betekenis heeft gekregen door een brede implementatie (zie tabel 5) en dat de stijging tussen 2008 en 2012 van 59,1% tot 64% dus een andere oorzaak moet hebben. Ook is de stijging eerder begonnen (vanaf 2005). De vorming van basisbibliotheken, de introductie van retail-concepten en andere leesbevorderingsprogramma's zoals BoekStart (in 2011 werden 30.000 kinderen van 0-4 jaar lid van de bibliotheek) spelen hierin waarschijnlijk een rol. De stijging vanaf 2012 van 64% naar 68,4% in 2017 is mogelijk wél voor een belangrijk deel gevolg van de implementatie van het dBos-programma.

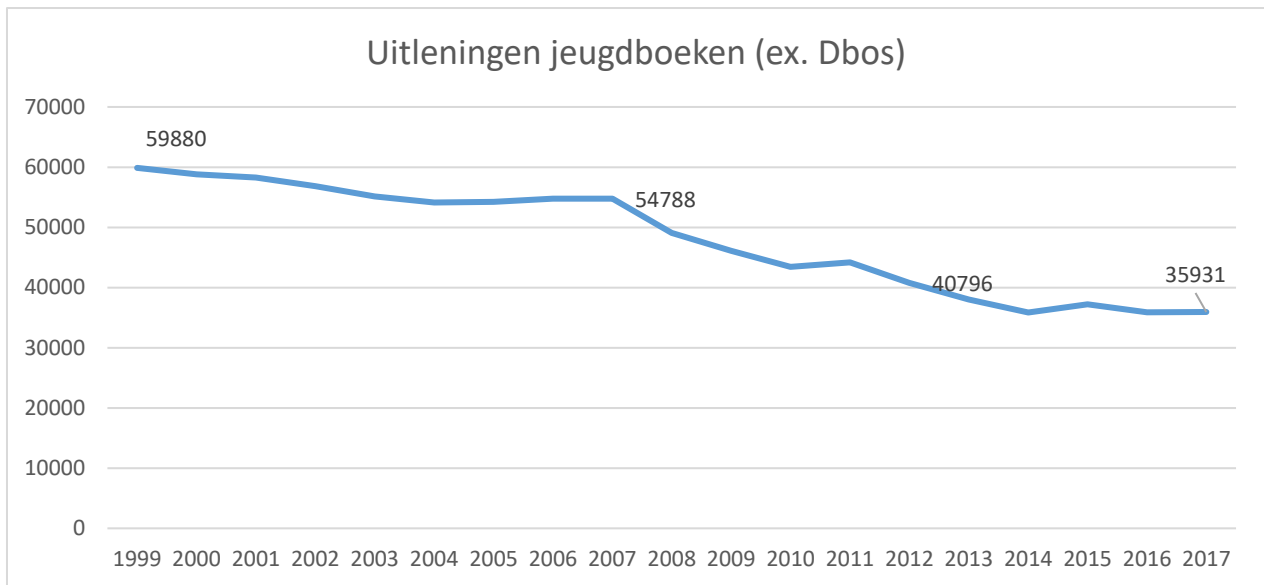
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2017	2018
PO-scholen met Bibliotheek op school	1%	2%	2,50%	20%	27%	38%	41%	44%

TABEL 5 PERCENTAGE PO SCHOLEN DAT DEELNEEMT AAN DBOS

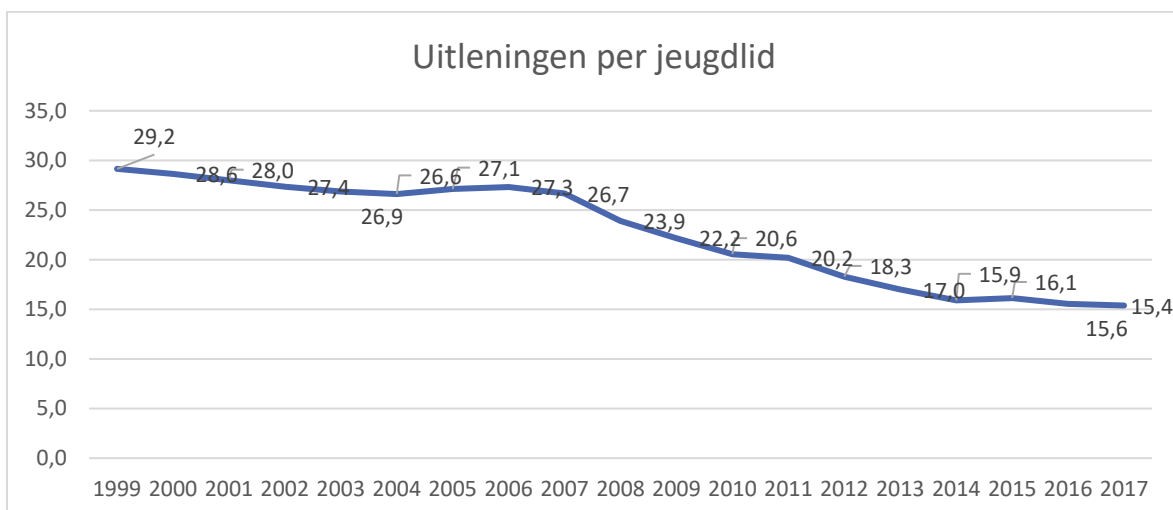
Hoewel het percentage jeugdleden sinds 2010 gegroeid is, daalt het totaal aantal uitleningen van jeugdboeken verder (figuur 3; tabel 6). Dit komt doordat het aantal uitleningen per jeugdlid per jaar daalt (tabel 6; figuur 4).

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Aantal jeugdleden (X1000)	2054	2052	2081	2078	2053	2033	2000	2003	2053	2052	2079	2113	2189	2230	2238	2257	2306	2306	2336
Aantal jongeren T/m 17 jaar (X 1000)	3.436	3.465	3.497	3.526	3.551	3.568	3.568	3.557	3.541	3.526	3.520	3.515	3.502	3.485	3.463	3.441	3.425	3.417	3.415
Uitleningen jeugdboeken (ex. DBos)	59880	58780	58252	56845	55158	54103	54251	54752	54788	49058	46091	43437	44196	40796	38027	35855	37218	35870	35931
Uitleningen per jeugdlid	29,2	28,6	28,0	27,4	26,9	26,6	27,1	27,3	26,7	23,9	22,2	20,6	20,2	18,3	17,0	15,9	16,1	15,6	15,4

TABEL 6 ONTWIKKELING JEUGDLEDEN EN UITLENINGEN

FIGUUR 3 TIJDREEKS UITLENINGEN JEUGDBOEKEN

FIGUUR 4 TIJDREEKS UITLENINGEN PER JEUGDLID

Uit deze gegevens kunnen de volgende conclusies getrokken worden:

- **Groei jeugdleden:** Het percentage jeugdleden van de OB's is sinds 2005 gestegen van 56% tot 68%. Dus 12% meer van de jeugd is nu lid van de OB. Gratis jeugdlidmaatschappen en leesbevorderingsprogramma's spelen hierin waarschijnlijk een rol. De stijging vanaf 2012 van 64% tot 68,4% in 2017 is mogelijk voor een deel gevolg van de implementatie van het dBos-programma.
- **Aantal uitleningen jeugdboeken daalt:** Het aantal uitleningen van jeugdboeken uit collecties van openbare bibliotheken is ondanks de bovengenoemde stijging van het aantal jeugdleden toch gedaald, omdat het aantal uitleningen per jeugdlid per jaar sterk(-er) is gedaald. Dit was rond het jaar 2000 27 - 29 uitleningen per lid per jaar en is nu gedaald naar 15 - 16 uitleningen bij dit jaar (2017). Deze daling is van 1999-2008 zeer licht (2008: 26,7 uitleningen per lid per jaar), maar is daarna sterk ingezet: in 2012 (moment van start van het dBos-programma) bedroeg het aantal uitleningen per lid per jaar 20,2. De daling van

2008 tot 2012 van 6,5 uitleningen per lid per jaar [een daling van ca. 1,6 uitlening per jaar] kan dus geheel op het conto van de ontleding worden geschreven. Na 2012 daalt het aantal uitleningen per lid verder en is in 2017 15,4. De daling in de periode 2012-2017 van 4,6 uitleningen [een daling van ca. 0,9 uitlening per jaar] kan mogelijk mede veroorzaakt zijn door de implementatie van dBos bij de PO-scholen en het in paragraaf 3.4 toegelichte vervangings­effect van de dBos collecties¹².

3.7 LEENRECHTAFDRACHT EN DBOS: RESULTATEN ECORYS

In het Ecorys rapport wordt ingegaan op de impact van de Bibliotheek *op school* op de uitleningen en de daaraan verbonden leenrecht afdrachten.

- **Verschillen opgaven CBS en SL:** De onderzoekers constateren dat uit de analyse van de brondata blijkt dat de opgegeven uitleningen aan het CBS en aan SL voor de meeste bibliotheken vrijwel hetzelfde zijn, maar dat er 17 basisbibliotheken zijn geïdentificeerd met afwijkende gegevens. Het eindresultaat is dat de opgaven soms in het voordeel van SL (1,036 miljoen meer uitleningen in 2014) en soms in het nadeel van SL (1,024 miljoen in 2015) uitvallen. Een deel van de bibliotheken heeft uitleningen van jeugdboeken via de Bibliotheek *op school* wél opgegeven aan het CBS maar niet aan SL. Het gaat in 2015 om een verschil van 0,6 miljoen uitleningen (dus potentieel om een leenrecht afdracht van circa € 78.000). Voor 2014 is dit verschil kleiner.
- **Vergelijking ‘treatment groep’ en controlegroep:** De onderzoekers hebben het gegevensbestand van SL gekoppeld aan antwoorden van bibliotheken over hun deelname aan dBos. Als deelname gold: (1) satellietvestigingen in een of meer schoolgebouwen; (2) levering, beheer en onderhoud van een vaste collectie op school of (3) inrichten van een fysieke schoolbibliotheek. Het jaar waarin dit gebeurde wordt het ‘veranderjaar’ genoemd. Men heeft hieruit twee groepen bibliotheken kunnen formeren: de ‘treatment’ groep, waar inderdaad een of meerdere van de genoemde samenwerkingen met scholen zijn opgezet en de controlegroep waar dit niet is gebeurd. Aangegeven wordt overigens dat de bibliotheken in de treatmentgroep gemiddeld viermaal groter zijn dan de bibliotheek in de controlegroep. De resultaten van de analyse zijn als volgt:
 - **Jeugdboeken:** In de controlegroep daalt het aantal uitleningen van jeugdboeken met gemiddeld 2,6% per jaar, significant minder sterk dan 6,8% per jaar in de treatment groep. Voor de periode 2008-2015 zou dit betekenen dat in een totaal er 3,5 miljoen uitleningen minder door openbare bibliotheken zijn uitgevoerd door het dBos-programma.
 - **Boeken volwassenen:** Hier wordt ook een verschil gevonden tussen de treatmentgroep en de controlegroep: 9,9% daling per jaar bij de treatmentgroep ten opzichte van 5,5% daling per jaar voor de controlegroep. Dit onverwachte effect zou er volgens de onderzoekers op kunnen duiden dat deelname aan dBos een manifestatie is van veranderingen in de bibliotheek die de gehele bibliotheek betreft (sluiting van een wijkcollectie, afstoten van delen van de collectie et cetera).
 - **Conclusie van de onderzoekers:** De onderzoekers houden – ondanks het resultaat van eenzelfde daling bij uitleningen voor boeken voor volwassenen bij

¹² Overigens moet daarbij opgemerkt worden dat het dBos-programma uitsluitend effect zou kunnen hebben op de uitleningen van jeugdleden tussen de 4-12 jaar.

de treatmentgroep – toch vast aan een negatief dBos-effect op het aantal uitleningen van jeugdboeken en schatten dit in op 9,9 miljoen uitleningen als ‘schadepost’ voor de rechthebbenden voor de gehele periode van 2008 – 2015. Voor 2015 wordt dit geschat op 4 miljoen uitleningen (circa € 500.000 derving leenrecht afdracht).

3.8 SAMENVATTING EN CONCLUSIES

- **Bereik dBos in 2018:**
 - In 2018 heeft het dBos-programma 44% van de leerlingen in het primair onderwijs bereikt: het gaat om 655.000 leerlingen.
 - Het programma is in 2008 gestart met pilots bij 173 scholen, om in 2012 een snelle uitbreiding onder PO-scholen te realiseren: van 1278 PO-scholen in 2012 naar 2383 in 2014, 2398 en 2016 en 3043 scholen in 2018.
 - Het is van belang op te merken dat de verwachting vanuit het Kunst van Lezen programma is dat de verdere groei van dBos-bibliotheken op PO-scholen beperkt zal zijn. Nu doen 128 basisbibliotheken mee die 51% van de PO-scholen in hun verzorgingsgebied met dBos hebben bereikt. Van de overige 49% van de PO-scholen zullen er mogelijk nog circa 10-20% alsnog mee willen doen met dBos, de overige PO-scholen hebben veelal hun redenen om hieraan niet mee te doen. Dit geldt nog sterker voor de 19 basisbibliotheken die niet deelnemen aan het dBos-programma: daar wordt eigenlijk geen deelname in de toekomst aan dit onderdeel van het dBos-programma van verwacht.
- **Schoolbibliotheekcollecties:**
 - 31% van de collectie is eigendom van de OB, 33% van de school, terwijl bij 30% er sprake is van gecombineerd eigendom.
 - Bij 35% van de schoolbibliotheek mogen de boeken mee naar huis. Deze uitleningen vinden bij 81% van de scholen plaats onder verantwoordelijkheid van de school en bij 17% onder verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheek (enkele procenten geven geen antwoord: in de berekeningen wordt 19% aangehouden voor deze 17%).
- **Inzet en financiering:**
 - De inzet van menskracht door OB's in het kader van het dBos-programma bedraagt ruim 400 FTE.
 - OB's en scholen dragen in verreweg de meeste gevallen financieel bij, in bijna de helft van de gevallen is er ook sprake van een bijdrage uit het stimuleringsfonds of een gemeentelijke bijdrage.
- **Kostenplaatje gemiddelde schoolbibliotheek:**
 - **Verdeling kosten:** De totale kosten voor het eerste jaar voor een gemiddelde bibliotheek op een gemiddelde PO-school bedragen ruim € 22.000. In de jaren daarna bedragen de kosten ruim € 12.000. Deze laatste kosten worden meestal als volgt verdeeld: € 5000 voor de openbare bibliotheek, € 7500 voor de school.
 - **Proportionaliteit kostenregistratiesysteem-opbrengst leenafracht:** Wanneer een schoolbibliotheek afdrachtplichtig zou zijn zou de gemiddelde schoolbibliotheek een kleine € 500 aan leenrecht dienen af te dragen. De kosten van het registratiesysteem zijn jaarlijks circa € 350. De vraag is of deze verhouding (€ 500 opbrengst tegen € 350 kosten) voldoet aan de proportionaliteitseis voor de leenafracht voor een PO-school van deze gemiddelde omvang en zeker voor PO-scholen met een kleinere omvang.
- **Effecten dBos in primair onderwijs:**
 - **Grotere omvang school bibliotheekcollectie leidt tot meer uitleningen en meer leesplezier:** 8 boeken per leerling kan als een optimale schoolbibliotheekcollectie worden opgevat met meer uitleningen en leesplezier dan bij kleinere collecties.
 - **Vervangingseffect:** Op basis van een analyse van duopassen is een duidelijk vervangingseffect vastgesteld: hoe meer de leerling leent bij de schoolbibliotheek, hoe minder bij de openbare bibliotheek en vice versa. Het effect ervan kan worden

geschat op een daling van het gemiddeld aantal uitleningen bij openbare bibliotheken van 8,5 uitleningen per jeugdlid/leerling/jaar.

- **Effecten dBos op jeugdleden en uitleningen:**

- **Stijging jeugdleden o.i.v. dBos:** In de tijdreeks van het percentage van de jeugd dat lid is van de openbare bibliotheek is een duidelijke stijging te constateren vanaf 2005 tot 2017 met in het totaal 12%. Gratis lidmaatschappen voor jeugdleden, leesbevorderingsprogramma's zoals BoekStart maar ook dBos zijn hier mede debet aan.
- **Stijging jeugdleden compenseert daling uitleningen niet:** De tijdreeks 1999-2017 van het aantal uitleningen van jeugdboeken vertoont een lichte daling tot 2007 (van 59,9 miljoen in 1999 naar 54,7 miljoen, vervolgens een sterke daling tot de start van het dBos-programma (tot 40,7 miljoen uitleningen) en daarna een lichtere, voortzettende daling tot 35,9 miljoen in 2017. De daling wordt veroorzaakt door een verminderend aantal uitleningen per jeugdlid. Deze gegevens kunnen als volgt worden gepresenteerd: de daling van 1999 tot 2012 lijken veroorzaakt te worden door de ontleding, de daling van 2012 tot heden zouden mede voor een deel veroorzaakt kunnen worden door het bovengenoemde vervangingseffect van de sterk gegroeide implementatie van de Bibliotheek *op school*.

- **Effecten dBos volgens Ecorys:**

- **Verskil opgaven SL en CBS:** De afwijkingen in de gegevens van de opgave van het aantal uitleningen aan Stichting Leenrecht en aan het CBS zijn soms in het voordeel van SL en soms in het nadeel. Geconstateerd wordt dat wat betreft het opgegeven aantal uitleningen van jeugdboeken via de Bibliotheek *op school* het in 2015 om een verschil gaat van 0,6 miljoen uitleningen (dus potentieel een leenafracht van circa € 78.000).
- **Vergelijking treatment groep en controlegroep:** Een statistische analyse op het gegevensbestand van SL en antwoorden van de bibliotheken over hun deelname aan dBos leidt tot een indeling van een treatment groep (OB's die deelnemen aan dBos) en een controlegroep. De bibliotheken uit de treatment groep zijn echter viermaal zo groot. De resultaten laten zien dat de treatment groep een grotere daling van het aantal uitleningen van jeugdboeken kent, hetgeen een effect van het dBos-programma impliceert. Echter, een vergelijkbare grotere daling wordt gezien bij de boeken voor volwassenen in de treatmentgroep. De onderzoekers houden niettemin vast aan een negatief dBos-effect op het aantal uitleningen van jeugdboeken en schatten dit in op 9,9 miljoen uitleningen als 'schadepost' voor de rechthebbenden voor de gehele periode van 2008 – 2015. Voor 2015 wordt dit geschat op 4 miljoen uitleningen (circa € 500.000 derving leenrecht afdracht ingeval al deze uitleningen afdrachtplichtig zouden zijn). In de optiek van de opsteller van dit rapport is deze conclusie - gelet op het grote verschil in de gemiddelde omvang van de bibliotheken in de twee groepen¹³ en het feit dat er ook eenzelfde daling in het aantal uitleningen van boeken voor volwassenen wordt gesignaleerd - twijfelachtig te noemen.

Uit het voorgaande kunnen de volgende globale conclusies worden getrokken:

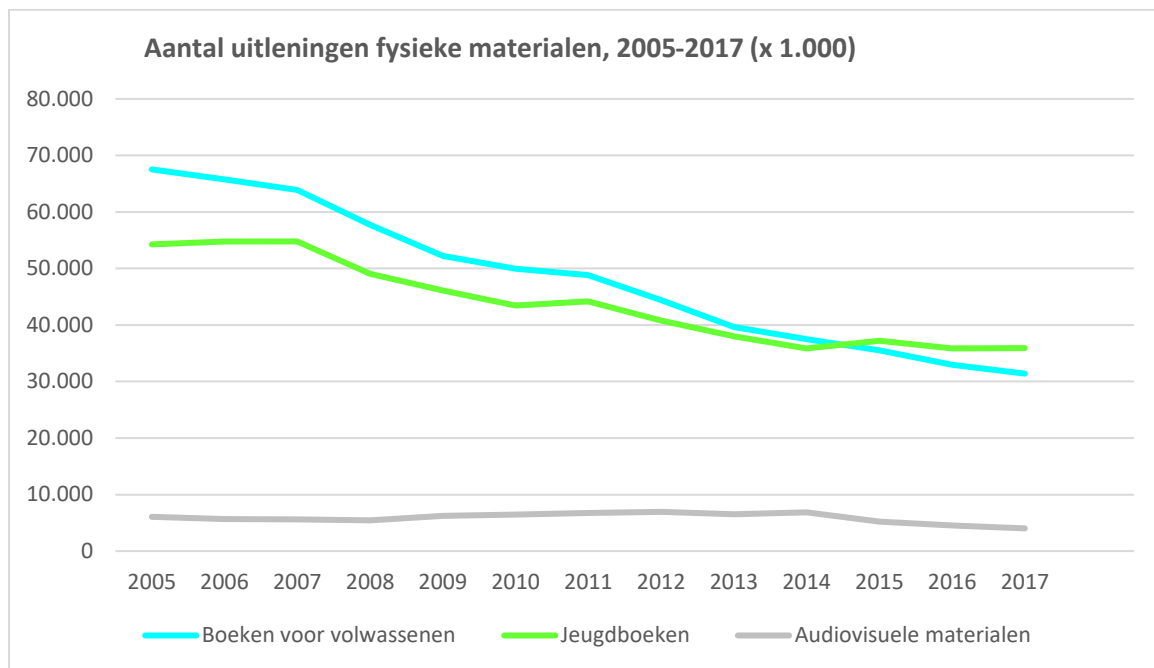
¹³ Dit lijkt te wijzen op OB's in meer stedelijke omgeving in de treatment groep en meer OB's in landelijke omgeving in de controlegroep.

- **Grote vlucht dBos:** Het dBos-programma heeft vanaf 2012 een grote vlucht genomen onder de basisscholen en bereikt in 2018 44% van de basisschoolleerlingen.
- **Toename jeugdleden compenseert daling uitleningen niet:** Het dBos-programma lijkt – naast een aantal andere ontwikkelingen - mede geleid te hebben tot een toename van het aantal jeugdleden van openbare bibliotheken. Deze toename in aantal jeugdleden compenseert niet de voortzettende daling in het aantal uitleningen door openbare bibliotheken: dit lijkt voor het grootste deel veroorzaakt door ontleding, en voor een kleiner deel door het weglekeffect naar schoolbibliotheken
- **Weglekeffect/ vervangingseffect:** Er zijn diverse aanwijzingen – die ook logisch zijn - dat er een weglekeffect/vervangingseffect optreedt: wanneer er een schoolbibliotheek is die boeken uitleent, lenen deze scholieren minder boeken bij de openbare bibliotheek. De omvang van dit vervangingseffect/weglekeffect kan ruwweg geschat worden op een daling van 8,5 uitleningen per leerling/jeugd lid per jaar.
- **6,6% van de dBos-schoolbibliotheken zijn afdrachtplichtig:** in de praktijk blijkt 6,6% van de dBos bibliotheken afdrachtplichtig: 35% van de bibliotheken staat 'boeken mee naar huis' toe en deze uitleningen gebeuren bij 19% van deze bibliotheken onder verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheek.

4. ONTWIKKELINGEN COLLECTIES EN UITLENINGEN OB'S

4.1 UITLENINGEN

In figuur 5 staat een overzicht van het verloop van het aantal uitleningen voor boeken voor volwassenen, voor jeugdboeken en voor audiovisuele materialen. De gegevens over de uitleningen van jeugdboeken zijn eerder weergegeven in paragraaf 3.6. Deze gegevens laten zien dat de daling van het aantal uitleningen van boeken voor volwassenen sneller verloopt dan van jeugdboeken en dat inmiddels het aantal uitleningen van jeugdboeken groter is. In 2005 bedroeg het aantal uitleningen van volwassen boeken 67,5 miljoen tegen 54,3 miljoen voor jeugdboeken. In 2017 is het aantal uitleningen van boeken voor volwassenen gedaald tot 31,4 miljoen, tegen 35,9 miljoen voor het aantal uitleningen van jeugdboeken.

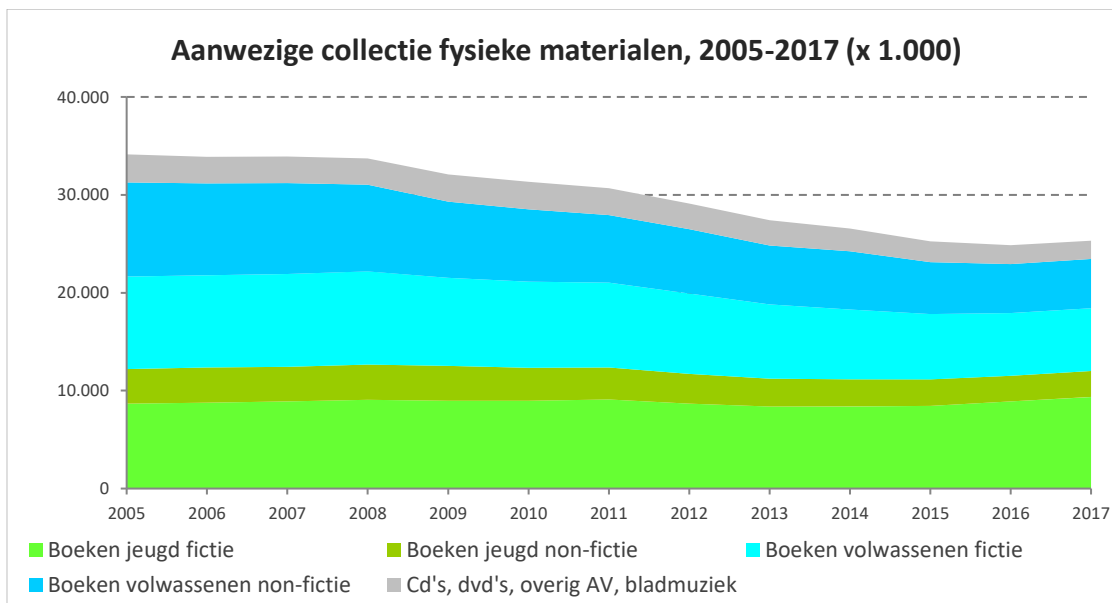
FIGUUR 5 TIJDREEKS UITLENINGEN

4.2 COLLECTIE

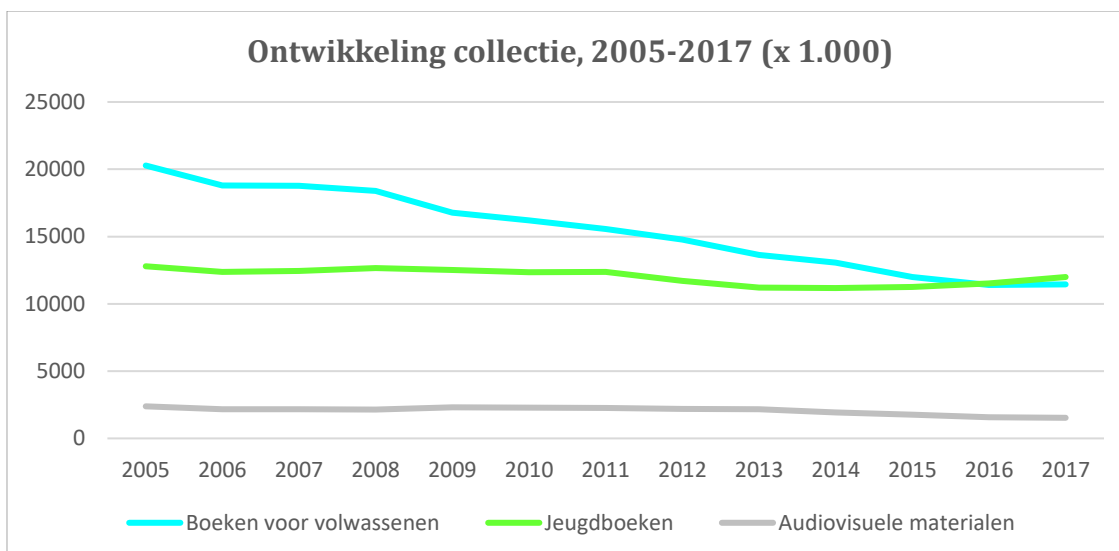
In figuur 6 wordt een overzicht gegeven van de in openbare bibliotheken aanwezige collectie fysieke materialen. De grafiek toont aan dat de collectie fysieke boeken voor volwassenen sterk is gedaald: in 2005 19 miljoen boeken, in 2017 11,5 miljoen boeken. De collectie fysieke boeken voor de jeugd is daarentegen vrijwel stabiel gebleven: 12,2 miljoen boeken in 2005 tegen 12 miljoen boeken in 2017.

Deze ontwikkeling is ook zichtbaar in figuur 7 waarin het aantal boeken in de collectie voor volwassenen en voor de jeugd wordt weergegeven.

In de Wsob-dataset 2017 is eveneens het aantal aangekochte jeugdboeken aangegeven: dit betreft 1.239.084 jeugdboeken (fictie en non-fictie).

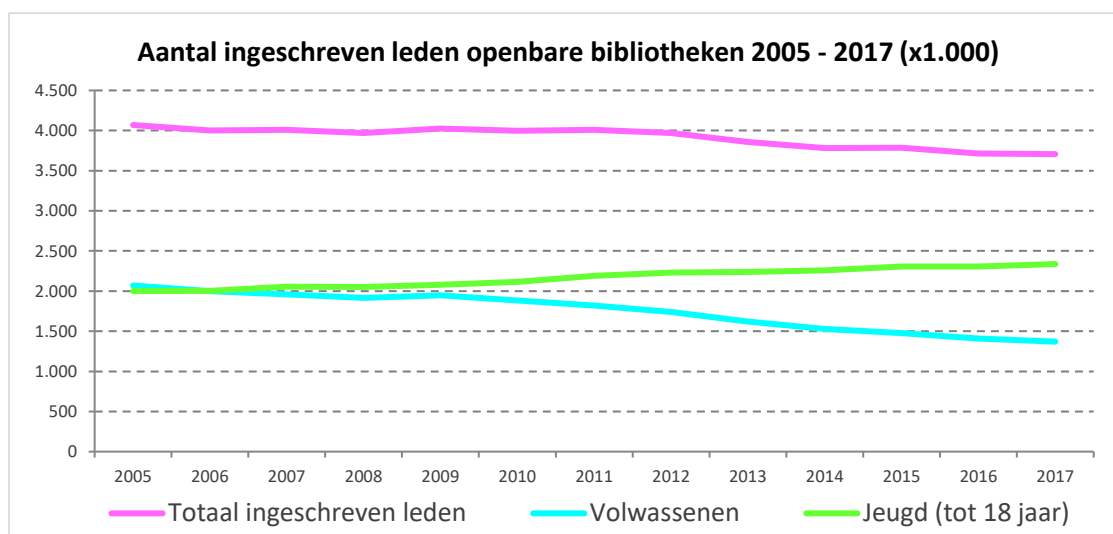

FIGUUR 6 TIJDREEKS AANWEZIGE COLLECTIE

FIGUUR 7 TIJDREEKS ONTWIKKELING COLLECTIE

4.3 LEDEN

FIGUUR 8 TIJDREEKS LEDENAANTALLEN

In figuur 8 wordt de tijdreeks van de ledenaantallen weergegeven. Deze loopt synchroon met de geschetste ontwikkelingen voor de collectie en uitleningen van boeken voor volwassenen en jeugdboeken: zijn er in 2005 nog 2 miljoen volwassen leden en 2 miljoen jeugdleden, in 2017 is het aantal volwassen leden gedaald tot 1,4 miljoen volwassen leden, terwijl het aantal jeugdleden is gestegen met 300,000 tot 2,3 miljoen.

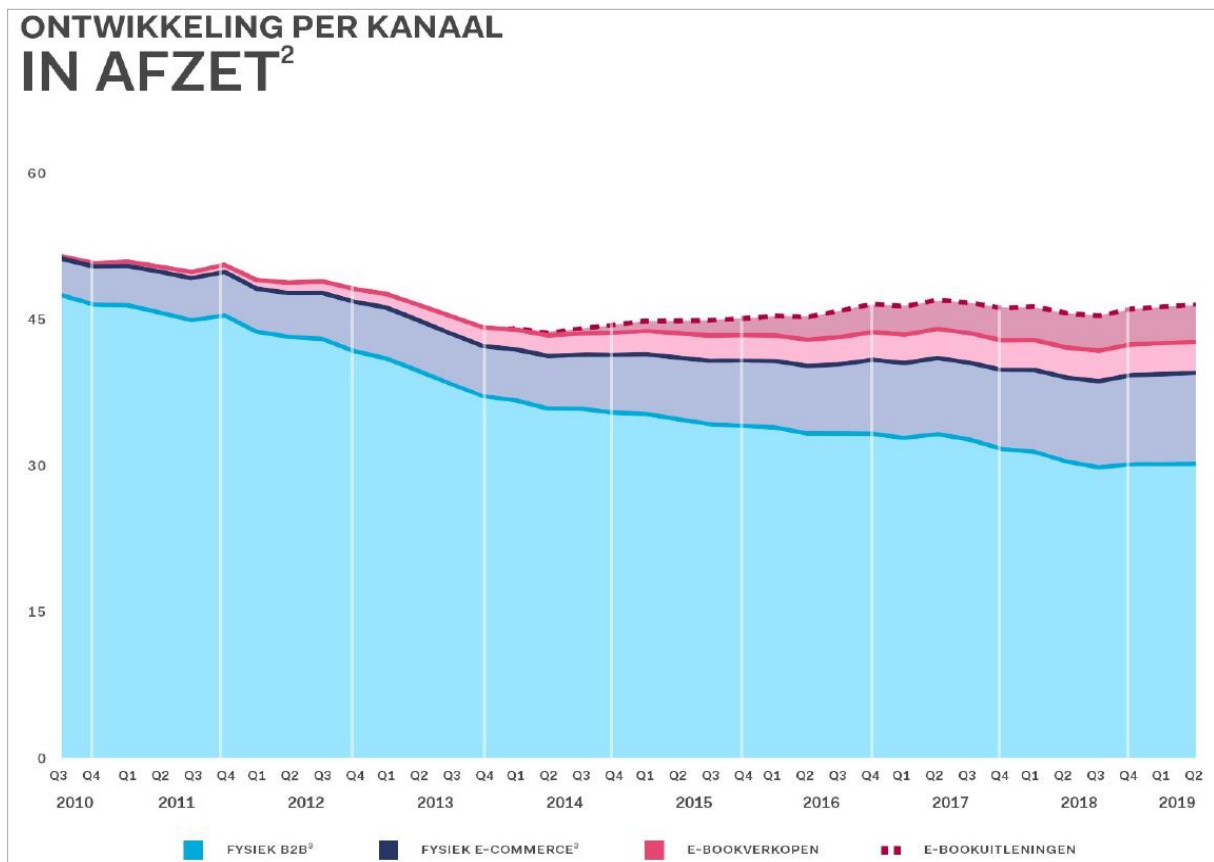
4.4 CONCLUSIES

Uit de bovenstaande gegevens kan geconcludeerd worden dat de uitleenfunctie van de openbare bibliotheken sterk aan het veranderen is: de uitleenfunctie voor volwassenen is in de periode 2005-2017 vrijwel gehalveerd (44% in termen van leden, 57% in termen van collectie en 47% in termen van aantal uitleningen). De uitleenfunctie van jeugdboeken vertoont daarentegen een ander beeld: het aantal jeugdleden is gestegen van 2 miljoen in 2005 naar 2,3 miljoen in 2017 en de collectie van fysieke jeugdboeken is vrijwel stabiel gebleven. Alleen het aantal uitleningen is ook voor jeugdboeken gedaald met 34%.

5. BOEKENMARKT

5.1 GEGEVENS BOEKENMARKT 2010-2019

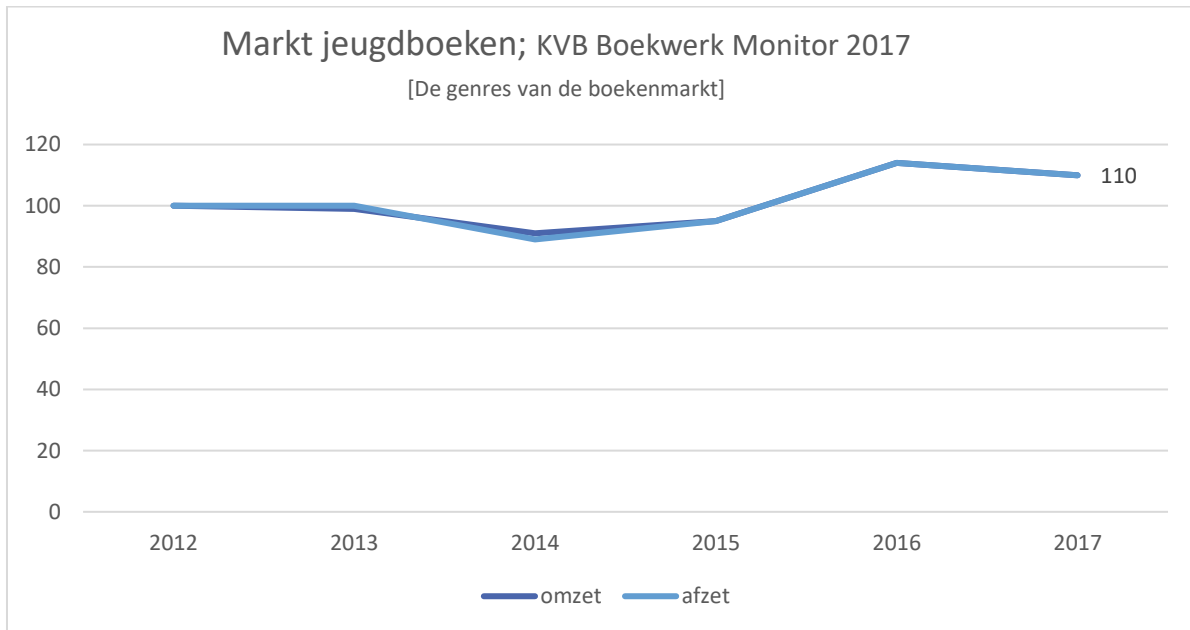
In figuur 9 (overgenomen uit de [Boekenbarometer](#) Q3 2018 t/m Q2 2019) wordt een overzicht gegeven van de ontwikkelingen van de boekenmarkt 2010-2019. In het laatste jaar (tweede helft 2018, eerste helft 2019) is de totale fysieke afzet van algemene boeken in Nederland gestegen met 1,2%. Ook e-book-verkoop (+4,6%) en de e-book-uitleen van bibliotheek.nl (+8,4%) blijft groeien, evenals het aantal e-book-abonnementen (stijging netto-omzet met ruim 73%). De grafiek laat zien dat vanaf 2014 de totale afzet van de boekenmarkt redelijk stabiel is met een groeiend aandeel van de ebooks (7.5% in het laatste jaar).

FIGUUR 9 ONTWIKKELINGEN BOEKENMARKT 2010-2019

5.2 GEGEVENS JEUGDBOEKENMARKT

In figuur 10 is de ontwikkeling van de markt voor jeugdboeken weergegeven van 2012 tot en met 2017 (KVB Boekwerk Monitor 2017). Het is een grafiek over de omzet en over de afzet, die elkaar vrijwel geheel overlappen, waarbij 2012 geïndexeerd is als 100. De vrijwel volledige overlap betekent dat de prijs van jeugdboeken vrijwel constant is gebleven in deze periode. Tevens maakte grafiek duidelijk dat er na een lichte daling weer een lichte stijging in de afzet van jeugdboeken is opgetreden: in 2017 is deze 10% hoger dan in 2012.

FIGUUR 10 MARKTONTWIKKELING JEUGDBOEKEN

5.3 CONCLUSIES

Uit de hier gepresenteerde tijdreeksen vanaf 2010 voor wat betreft de totale boekenmarkt en de jeugdboeken kan afgeleid worden dat de boekenmarkt de laatste 5 jaar gestabiliseerd is en dat de in de OB-wereld op basis van de daling van het aantal uitleningen geconstateerde voortgaande ontleding niet zichtbaar is in de boekenverkoop.

In het tekstkader hiernaast wordt het fenomeen ontleding overigens in meer detail beschreven: het gaat vooral om lezen van papier en is sterk leeftijdsgebonden, waarbij er geen data zijn over de leeftijdscategorie van basisschoolleerlingen.

Tijdsbesteding lezen (onderzoek onder Nederlanders van 13 jaar en ouder)

Het lezen op papier is in 2008 gedaald naar 28 minuten per dag; dit was in 2013 36 minuten en in 2015 30 minuten. Voor een deel is dit vervangen door digitaal lezen, want de totale leestijd is minder gedaald: 46 minuten in 2013, 43 minuten in 2015 en 42 minuten in 2018. Er is een sterke correlatie met leeftijd: de leeftijdscategorie 13 - 34 jaar leest 17 minuten per dag (totale leestijd), terwijl de leeftijdsgroep 65plus 87 minuten per dag leest. De gegevens over de tijdsbesteding van het lezen van papieren boeken zijn wel geregistreerd maar nog niet separaat gepubliceerd.

Bron: S.F. Waterloo, A.M. Wennekers, en P.R. Wiegman (2019). Media:Tijd 2018.

6. AUTEURS EN AUTEURSINKOMEN

6.1 AANTALLEN AUTEURS EN VERTALERS

- Ca. 19.200 actieve auteurs in Nederland (de makers van school- en wetenschappelijke boeken niet meegerekend), die jaarlijks rond de 6.600 algemene boeken publiceren. Meer dan de helft daarvan (auteurs én titels) valt in het literair-culturele segment.
- Ca. 2.900 actieve vertalers, die jaarlijks 4.100 vertaalde titels publiceren. [[Monitor 2017 Boekwerk](#)].

6.2 AUTEURSINKOMEN EN LEENRECHT

- 30% van de leenrechtafdracht gaat naar de uitgevers; 70% gaat naar de auteurs.
- Er zijn drie onderzoeken naar het inkomen van auteurs en vertalers en het aandeel van afdrachten uit leenrecht, thuiskopie en kabelgelden¹⁴; twee ervan worden samengevat in het Ecorys rapport, zie tabel 6 hieronder.

Aandeel inkomsten uit afdrachten leenrecht, thuiskopie en kabelgelden op het totaal van inkomsten uit schrijf-of vertaalwerkzaamheden en gerelateerde werkzaamheden		
Categorie auteurs	Veldkamp (2006)	APE (2013/2014)
Schrijver en/of vertaler (alle categorieën)	10%	7%
Schrijvers (alle typen)	10%	6%
Schrijvers (jeugd en kinderboeken)	15%	10%
Vertalers	12%	8%

TABEL 7 OVERZICHT AANDEEL INKOMSTEN UIT AFDRACHTEN LEENRECHT, THUISKOPIE EN KABELGELDEN

Hierbij wordt het volgende opgemerkt:

- 65% van de rechthebbenden ontvangt < € 500/jaar
- 29% van de rechthebbenden ontvangt tussen de € 500 en € 5000 per jaar
- 6% van de rechthebbenden ontvangt > € 5000/jaar.

Uit de tabel blijkt dat de afname tussen 2006 en 2013/2014 van de inkomsten uit leenrechten, thuiskopie- en kabelgelden voor alle categorieën schrijvers/vertalers aanzienlijk is. Deze is gerelateerd voor alle categorieën aan de daling van het aantal uitleningen. Echter, vooral bij kinderboekenschrijvers is er een tweede fenomeen dat dit veroorzaakt: een sterke toename van het aantal (populaire) kinderboeken van buitenlandse schrijvers [ter illustratie: het aantal uitleningen van (vertaalde) werken van buitenlandse auteurs is gestegen van 2,3 miljoen uitleningen 2012 naar 11,9 miljoen uitleningen in 2016; rapport Ecorys].

Het rapport 'Economisch belang van het boekenvak' van Stichting Economisch Onderzoek (SEO) ([maart 2019; KVB Boekwerk](#)) geeft een totaaloverzicht van de omzet voor auteurs en vertalers in Nederland (zie tabel 7) en maakt wél een onderscheid tussen leenrecht, reprorecht,

¹⁴ Er is geen uitsplitsing in deze drie geldstromen.

thuiskopie en andere geldstromen. Hieruit blijkt dat het omzetaandeel uit leenrecht 10 tot 11% bedraagt. Hierbij is de geldstroom van de Stichting Thuiskopie niet meegenomen. Dit blijkt enkele miljoenen te bedragen (€ 5,7 miljoen in 2017; jaarverslag LIRA 2018). Wanneer dit getal wordt meegenomen, zakt het aandeel van leenrecht in het gemiddelde auteursinkomen onder de 10%.

Omzet 2017 uit:	
Royalty inkomsten/honoraria Nederland	€ 19,1 miljoen
Leenrecht	€ 3,8 miljoen
Reprorecht	€ 0,9 miljoen
Licenties ebooks en luisterboeken (KB en KOBO)	€ 1,1 miljoen
Thuiskopie	p.m.
Subsidies en prijzen letterenfonds	€ 4,4 miljoen
Lezingen, optredens et cetera	€ 4,5 miljoen
Rechtenverkoop boeken	€ 0,5 miljoen
Totaal	€ 34,3 miljoen + PM¹⁵

TABEL 8 TOTAALOMZET AUTEURS EN VERTALERS

6.3 CONCLUSIES

- **Aantallen auteurs en vertalers:** Er zijn een kleine 20.000 actieve auteurs en een kleine 3.000 actieve vertalers in Nederland, die jaarlijks respectievelijk ca. 6.600 boeken en 4.100 vertaalde boeken produceren.
- **Aandeel inkomsten uit leenrechtafdrachten:** Hiernaar zijn drie onderzoeken gedaan met verschillende methodes en op verschillende tijdstippen: een oud onderzoek in 2006, een onderzoek in 2014 en een recenter onderzoek in 2017:
 - **Daling aandeel uit leenrecht:** Uit de eerste twee onderzoeken lijkt af te leiden dat er een aanzienlijke daling heeft plaatsgevonden van het aandeel inkomsten uit leenrecht, kabelgelden en thuiskopiegelden. Bij schrijvers (alle typen boeken) zou dit gedaald zijn van 10% naar 6%. Bij schrijvers van jeugdboeken zou dit een daling kunnen zijn van 15% naar 10%, veroorzaakt door de daling van het aantal uitleningen én doordat het aandeel van uitleningen van jeugdboeken door buitenlandse schrijvers hoger is geworden.
 - **Verdeling inkomsten leenrechten/kabelgelden/thuiskopiegelden is scheef:** 65% van de rechthebbenden ontvangt < € 500/jaar; 29% van de rechthebbenden ontvangt tussen de € 500 en € 5000 per jaar, terwijl 6% van de rechthebbenden ontvangt > € 5000/jaar.
 - **Beeld onderzoek 2017 enigszins afwijkend:** Dit onderzoek geeft een totaalomzet van auteurs en vertalers in Nederland. Hieruit komt een getal van circa 10% naar voren als omzetaandeel uit de leenrechtafdrachten (hetgeen het eerdergenoemde getal van 6% uit het onderzoek van 2014 tegenspreekt, temeer omdat het onderzoek van 2017 wél leenrechtafdrachten apart onderscheid).

¹⁵ Het jaarverslag van de Stichting LIRA 2018 vermeldt 5,7 miljoen inkomsten uit de thuiskopie gelden.

7. BEREKENING WEGLEKEFFECT DBOS

7.1 INLEIDING

Op basis van de in voor dit rapport verzamelde gegevens is een berekening opgesteld van het geschatte effect van dBos op het aantal uitleningen bij OB's en dus op de mogelijke leenafrachten door OB's. Bij deze berekening ligt de focus op de PO-scholen (omdat dBos bij VO-scholen nog zeer beperkt geïmplementeerd is). De doelstelling daarbij is om een reële, begrijpelijke berekening op te stellen op basis van gemiddelden (bijvoorbeeld het gemiddeld aantal uitleningen per leerling per jaar van dBos collecties) om zo inzichtelijk te maken wat het effect van dBos op de leenafracht redelijkerwijs zal zijn. De uitkomsten van deze berekening worden ook vergeleken met de resultaten van het Ecorys/IViR rapport van 2017.

Weglekeffect dBos:

Het weglekeffect van leenrechtafrachten kan gedefinieerd worden als een verschuiving van uitleningen die zonder het dBos-programma bij de openbare bibliotheek zouden plaatsvinden, nu bij dBos bibliotheken plaatsvinden en daardoor onder de onderwijsexceptie vallen (en dus niet meer leenrechtafrachtplichtig zijn).

7.2 KENGETALLEN DBOS-SCHOOLBIBLIOTHEKEN

- Er zijn in 2018 bij 3043 PO-scholen dBos-schoolbibliotheken: 44% van alle PO-scholen in Nederland. Dit betreft 655.000 leerlingen. Van de overige 56% PO-scholen zijn geen kwantitatieve gegevens bekend: velen van hen hebben overigens wel een schoolbibliotheek maar niet onder verantwoordelijkheid van openbare bibliotheken. Deze schoolbibliotheken vallen onder de onderwijsexceptie.
- 35% van de dBos-schoolbibliotheken staat 'boeken mee naar huis' toe.
- Bij deze 'boeken mee naar huis' dBos-schoolbibliotheken vindt 81% van de uitleningen plaats onder verantwoordelijkheid van de school. Voor dit rapport wordt aangehouden dat bij de overige 19% de uitleningen plaatsvinden onder verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheek (in de betreffende enquête is dit 17%, en enkele procenten onbekend).
- Een optimale dBos schoolbibliotheek heeft gemiddeld 16 uitleningen per leerling per jaar (zie rapport ProBiblio en Pleiade).
- Er is een duidelijk vervangingseffect geconstateerd in een analyse van 43.000 duopashouders bij 15 basisbibliotheken: hoe meer de leerling leent bij de schoolbibliotheek, hoe minder bij de openbare bibliotheek en vice versa. Uit deze dataset kan berekend worden dat de daling van het aantal uitleningen bij de openbare bibliotheek o.i.v. de dBos schoolbibliotheek 8,5 uitleningen per jeugd lid/leerling per jaar bedraagt. In dit rapport wordt dit getal verder in de berekeningen aangehouden.

7.3 KENGETALLEN OPENBARE BIBLIOTHEEK EN DE JEUGD

- Er zijn 2,3 miljoen jeugdleden in 2017, 68,4% van alle inwoners in Nederland onder de 18 jaar. Het percentage jeugdleden is sinds 2005 gestegen met 12%.
- De jeugdcollecties in de openbare bibliotheken zijn in de afgelopen jaren vrijwel stabiel gebleven en bedragen in 2017 12 miljoen boeken. Jaarlijks worden ruim 1,2 miljoen jeugdboeken door bibliotheken aangeschaft.

- Het aantal uitleningen door jeugdleden is in 2017 35,9 miljoen per jaar. Dit is gemiddeld 15,4 uitleningen per lid per jaar. De gemiddelde uitleenfrequentie van een jeugdboek [aantal keren dat een jeugdboek wordt uitgeleend] in de openbare bibliotheek is 2,99.

7.4 AANTAL UITLENINGEN BIJ DBOS-SCHOOLBIBLIOTHEKEN BIJ PO SCHOLEN

Op basis van de bovenstaande kengetallen kan het totaal aantal uitleningen bij dBos-schoolbibliotheken bij PO-scholen als volgt berekend worden:

655.000 leerlingen x 16 uitleningen per jaar = 10.480.000 uitleningen

7.5 SCHOOLBIBLIOTHEKEN EN LEENRECHTAFDRACHT VOLGENS DE REGELS

Wanneer de juridische regels strikt worden gehanteerd is 6,6% van de dBos-schoolbibliotheken op PO-scholen leenrecht afdrachtplichtig: dit is de vermenigvuldiging van 35% van de dBos-schoolbibliotheken, waar de boeken mee naar huis mogen, met 19% waarbij de uitleningen onder verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheek plaatsvinden. Op basis hiervan kan het aantal *leenrechtafdrachtigplichtige* uitleningen berekend worden op:

$10.480.000 \times 0,066 = 691.680$ leenrechtafdrachtigplichtige uitleningen. Dit zou bij het huidige tarief van € 0,1355 gaan om een bedrag van € 94.000.

Bij deze berekening dienen de volgende kanttekeningen gemaakt worden:

- **Niet alle boeken gaan mee naar huis:** Bij een strikte interpretatie van de regels zijn uitsluitend die uitleningen leenrechtafdrachtplichtig wanneer de boeken daadwerkelijk mee naar huis genomen worden. Ervaringscijfers schatten dat ongeveer de helft van de door de leerlingen geregistreerde uitleningen ook daadwerkelijk mee naar huis worden genomen. Een registratie waarbij er onderscheid wordt gemaakt tussen uitleningen binnen de school en uitleningen mee naar huis lijkt in de praktijk ondoenlijk.
- **Uniformiteit dBos bibliotheken bestaat in praktijk niet:** deze berekening gaat uit van een soort uniformiteit van dBos bibliotheken die in de praktijk niet bestaat. Onder de 3043 dBos bibliotheken zijn allerlei varianten die mogelijk kunnen leiden tot een andere interpretatie van de juridische regels.
- **Onder verantwoordelijkheid van:** Eén van de belangrijkste juridische regels of de uitleningen afdrachtplichtig zijn, is of de uitleningen onder verantwoordelijkheid plaatsvinden van de PO-school of van de openbare bibliotheek. Criteria hierbij zijn het eigendom van de collectie (dit blijkt bij 30% een soort gecombineerd eigendom te zijn) en (in de praktijk) of de uitleningen gerapporteerd worden in het jaarverslag van de openbare bibliotheek. Met andere woorden: de juridische regels zijn in de praktijk niet of nauwelijks toepasbaar. Voor een niet-juridische waarnemer is het niet begrijpelijk dat 'onzichtbare' aspecten zoals het eigendom van de collectie of het vermelde van de uitleningen in het jaarverslag bepalen of het leenrecht moet worden afgedragen of niet. Kortom: de juridische regels sluiten niet aan bij de beleving van veel betrokkenen, waaronder de rechthebbenden.

7.6 BEREKENING WEGLEKEFFECT VAN LEENRECHTAFDRACHTEN DBOS

Het weglekeffect van leenrechtafdrachten kan gedefinieerd worden als een verschuiving van uitleningen, die zonder het dBos-programma bij de openbare bibliotheek zouden plaatsvinden, nu bij dBos bibliotheken plaatsvinden en daardoor onder de onderwijsexceptie vallen (en dus niet meer leenrechtafdrachtplichtig zijn). In het Ecorys rapport wordt gesproken van een 'schadepost'.

Voor de berekening van het weglekeffect wordt uitgegaan van de 10,48 miljoen uitleningen bij dBos-bibliotheken op PO-scholen in 2018, hetgeen hierboven berekend is op basis van de meest recente kengetallen.

Deze 10,48 miljoen uitleningen vertegenwoordigen een potentiële leenrechtafdracht van € 1.420.000.

Het is echter niet realistisch om het totale aantal uitleningen door dBos-schoolbibliotheken te beschouwen als het weglekeffect. Hieronder wordt een berekening gepresenteerd vanuit het perspectief van de uitleningen bij dBos-schoolbibliotheken:

- **Bij 35% mogen de boeken mee naar huis:** Van de in het totaal 10,48 miljoen uitleningen bij dBos-bibliotheken vinden er 35% plaats bij dBos-bibliotheken waar de boeken mee naar huis mogen. Het gaat in deze bibliotheken om 3.668.000 uitleningen.
- **Échte uitleningen - waarschijnlijk de helft:** Een échte uitlening is dat het boek het gebouw van de bibliotheek verlaat. Bij openbare bibliotheek worden ook veel boeken ter plaatse geconsulteerd: dit valt buiten het leenrecht. Bij dBos-bibliotheken waar de boeken mee naar huis mogen zijn er geen harde cijfers bekend over hoeveel boeken daadwerkelijk mee naar huis genomen worden. Ervaringsgetallen zeggen dat dit ongeveer de helft van de boeken betreft. Andere boeken geregistreerd als uitleningen worden klassikaal gebruikt of uitsluitend in het schoolgebouw tijdens leesuren, de pauze etc.

Dit leidt tot de volgende berekening van het weglekeffect:

3.668.000 geregistreerde uitleningen waarvan de helft een echte uitlening (verlaat het schoolgebouw) betreft: 1.834.000 uitleningen, overeenkomend met een leenrechtafdracht van bijna € 250.000 (€ 248.500). Daarvan wordt bij 19% van de schoolbibliotheken het leenrecht reeds afgedragen, het daadwerkelijke weglekeffect bedraagt dus € 200.000 (€ 201.285).

Hierbij zijn de volgende kanttekeningen te maken:

- Het gaat alleen maar over de 3043 dBos-schoolbibliotheken bij PO-scholen, terwijl er naar verwachting een vergelijkbaar aantal schoolbibliotheken bij PO-scholen zijn die niet bij het dBos-programma zijn aangesloten, waarvan ongetwijfeld ook een deel toestaat dat de boeken mee naar huis worden genomen. Cijfers hierover ontbreken echter geheel.
- De veronderstelling dat slechts de helft van de boeken bij de 35% 'mee naar huis' dBos-bibliotheken mee naar huis worden genomen is niet door onderzoek onderbouwd. Overigens is het beeld dat hieruit voortkomt aannemelijk: een leerling 'gebruikt' ca. 8 boeken per jaar binnen het schoolgebouw, leent ca. 8 boeken per jaar van de schoolbibliotheek en neemt deze mee naar huis en leent daarnaast nog eens ca. 8 boeken per jaar van de openbare bibliotheek.

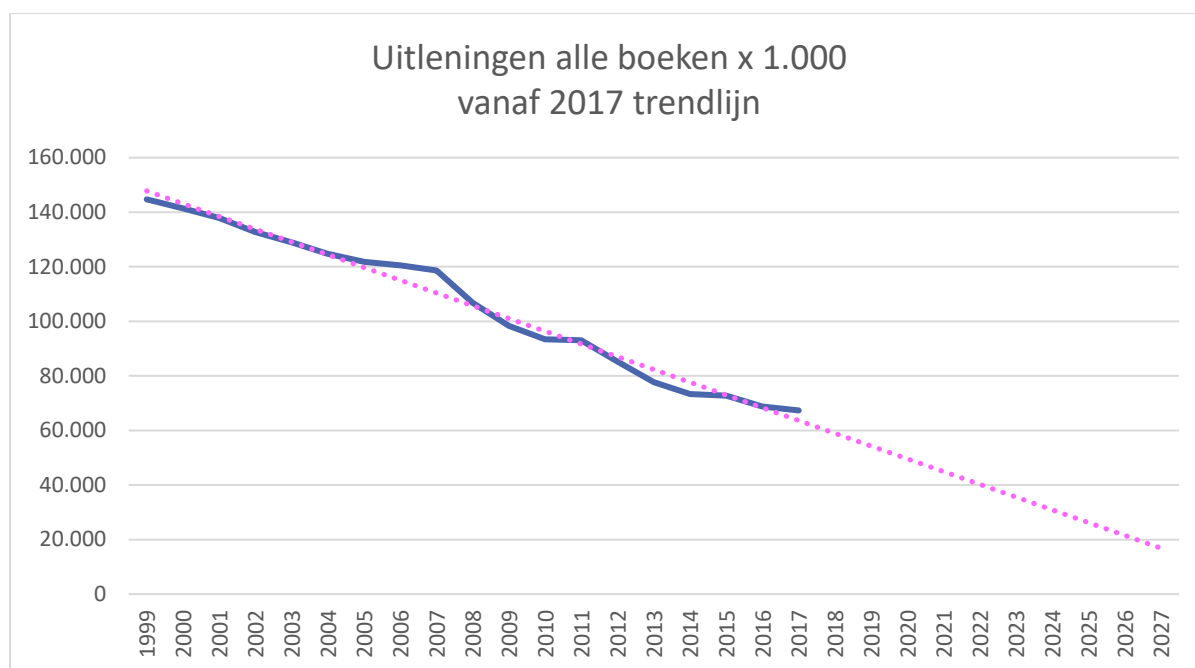
7.7 DEZE BEREKENING EN HET ECORYS RAPPORT

Het Ecorys rapport schat het weglekeffect op basis van de in paragraaf 3.6 beschreven methode met een treatmentgroep een controlegroep op 4 miljoen uitleningen in 2015 en dus een bedrag van ongeveer € 500.000 aan leenrecht. De berekeningen van dit rapport op basis van het aantal uitleningen bij dBos-schoolbibliotheken resulteert in een bedrag van ongeveer € 200.000.

In 2018 werd € 8 miljoen aan leenafracht geïnd door de Stichting Leenrecht. Het hier berekende bedrag voor het zogenaamde weglekeffect bedraagt 2,5% hiervan. Het weglekeffect volgens Ecorys – 4 miljoen uitleningen in 2015 – betreft 5,5% van het totaal aantal uitleningen in dat jaar.

8. MODERNISERING LEENRECHT

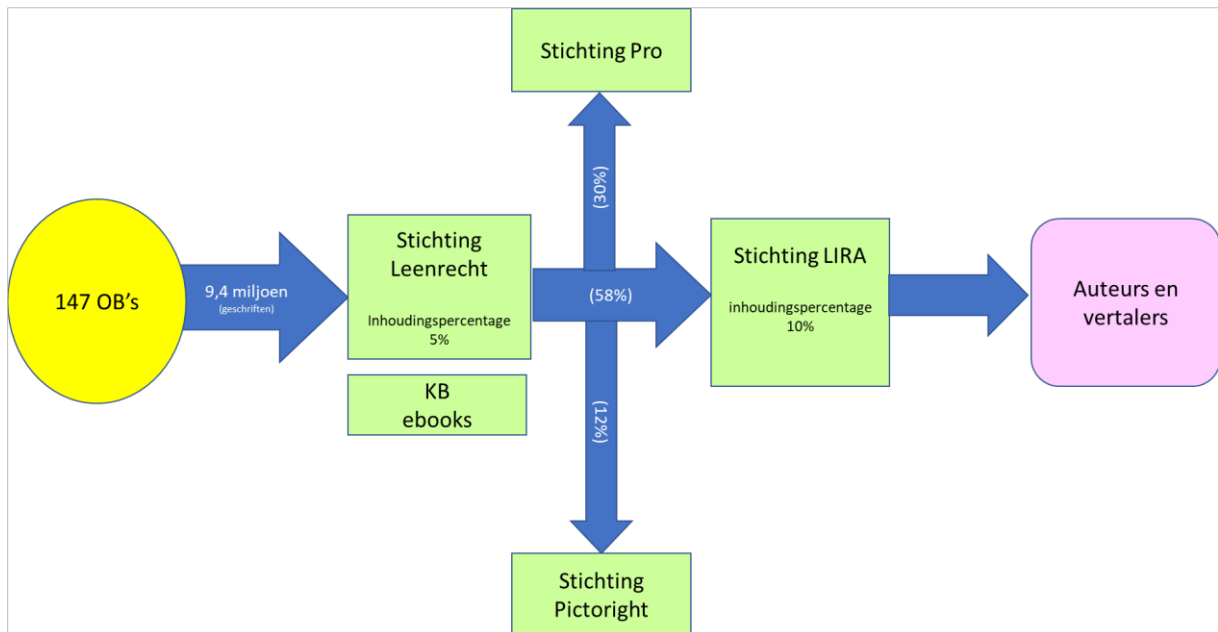
8.1 HUIDIGE LEENRECHT RICHTING EINDE LEVENSCYCLUS

FIGUUR 11 TRENDLIJN UITLENINGEN OPENBARE BIBLIOTHEKEN

In figuur 11 zijn de gegevens over de uitleningen van alle soorten (fysieke) boeken bij de openbare bibliotheken van 1999 tot en met 2017 gebruikt om een trendlijn te berekenen (lineaire regressie) voor de 10 jaar erna. Deze trendlijn laat zien dat het aantal uitleningen (in 2017 nog 67,3 miljoen) verder zal dalen. Volgens deze trendlijn zullen 40 miljoen uitleningen plaatsvinden in 2023 en 20 miljoen in 2027. De consequenties voor de leenafracht zouden bij voortzetting van deze door de trendlijn berekende daling (en er zijn geen aanwijzingen of redenen dat deze daling zal afnemen) zijn dat het de leenafracht – over 2017 nog € 8 miljoen – in 2023 € 4,7 miljoen en in 2027 € 2,4 miljoen zal bedragen (inflatiecorrectie achterwege gelaten). De apparaatskosten van Stichting Leenrecht bedroegen in 2017 € 554,300. De apparaatskosten over de hele keten (inclusief Lira en de andere stichtingen) bedroegen 13,7% (jaarverslag 2017 Leenrecht). In het jaarverslag van 2018 stelt de Stichting Leenrecht ook dat het inhoudingspercentage verhoogd is naar 6% als gevolg van de dalende inkomsten. De geldende norm is dat de kosten van het beheer maximaal 15% over de gehele keten bedragen. Wanneer de apparaatskosten van de betrokken stichtingen niet verlaagd worden, zal deze norm bij een zich voortzettende daling snel bereikt worden.

8.2 HUIDIGE ORGANISATIE LEENRECHT

FIGUUR 12 FINANCIËLE STROMEN LEENRECHTAFDRACHT

In figuur 12 wordt een overzicht geschetst van de financiële stromen (deels afkomstig uit het rapport 'economisch belang van het boekenvak; SEO, 2019, KVB Boekwerk, deels uit het jaarverslag van Stichting Leenrecht 2017 en 2018 en het jaarverslag 2017 van de Stichting LIRA). Hieronder een toelichting:

- De boekenmarkt genereert een omzet van € 236,9 miljoen per jaar voor de uitgevers (cijfers 2017). Het standaardcontract van de GAU gaat uit van 10% royalty voor de auteur op basis van de door de uitgever vastgestelde verkoopprijs (excl. BTW).
- De inkoop van de 150 openbare bibliotheken is verantwoordelijk voor 5,7% van de totale boekenmarkt.
- De openbare bibliotheken hebben in 2017 € 9.4 miljoen leenrecht uit geschriften afgedragen aan de Stichting Leenrecht.
- De Stichting Leenrecht verdeelt deze leenrechtafdracht uit geschriften - na inhoudingspercentage van 5% - als volgt: 30% naar de uitgevers, 12% naar Pictoright (voor de beeldmakers) en 52% naar Stichting LIRA voor de auteurs en vertalers.
- De stichting LIRA verdeelt deze inkomsten onder de rechthebbenden. Deze worden als volgt verdeeld: 14% naar buitenlandse auteurs, 86% naar Nederlandse rechthebbenden.
- De Stichting LIRA heeft ook andere inkomsten uit rechten (niet in de figuur getekend): € 5,7 miljoen Stichting Thuis kopie, € 2,4 miljoen Stichting Reprorecht (jaarverslag 2018 Stichting LIRA).
- Verder is het van belang te vermelden dat Stichting LIRA ook inkomsten uit leenrecht ontvangt van twee buitenlandse organisaties (Reprobel – bijna een miljoen euro - en PLR – paar duizend euro) en ook ontvangen leenrechtgelden reparteert aan 10 buitenlandse organisaties (ALCS, ALIS, Authors Registry, CEDRO, ICLA, Kopinor, SIAE, SOFIA, VG Wort en WGA, het gaat daarbij in het totaal om ca. € 0,8 miljoen). Deze belangen van buitenlandse rechtenorganisaties maken een andere grondslag voor het leenrecht mogelijk lastig te realiseren.

- Tenslotte zijn er financiële stromen richting de auteurs vanwege ebooks uitleningen:
 - **Via de KB:**
 - De KB heeft in 2017 voor de licenties ongeveer € 2,9 miljoen aan uitgevers betaald¹⁶. Daarvan zou 25% door de uitgever volgens het modelcontract dat hiervoor geldt aan de auteurs en vertalers moeten worden uitgekeerd. In 2017 wordt dit geschat op een totaal van € 0,7 miljoen.
 - Inmiddels is er een e-lending convenant afgesloten dat in 2019 is ingegaan. Voor elk uitgeleend e-book draagt de KB een uitleenvergoeding af (pay-per-use). Dit bedrag wordt verdeeld tussen de uitgever en makers (auteur, vertaler en/of beeldmaker) van een e-book. De hoogte van de uitleenvergoeding is gebaseerd op een overeenkomst die de KB maakt met een uitgever over een specifiek e-book. Deze vergoeding varieert waarbij onder andere wordt gekeken naar de populariteit en actualiteit van de titel. De verdeling van de uitleenvergoeding tussen uitgever en makers is 50/50 voor oorspronkelijk Nederlandstalige titels. Voor in het Nederlands vertaalde titels geldt een verdeling van 1/3 deel voor de vertaler en 2/3 deel voor de uitgever en de oorspronkelijke buitenlandse auteur samen, waarbij de uitgever de afdracht aan de buitenlandse auteur verzorgt. De KB betaalt 50% van deze uitleenvergoeding aan de desbetreffende uitgever en 50% aan Lira en Pictoright gezamenlijk. De afspraken gelden voor in het Nederlands geschreven of in het Nederlands vertaalde e-books in het non-fictie- en fictiegenre, verschenen bij Nederlandse uitgevers die zijn aangesloten bij de Mediafederatie/Groep Algemene Uitgevers (GAU).
 - **Via KOBO Plus** - een platform met ebooks met circa 100.000 abonnees. De prijs per maand van een abonnement exclusief btw is € 8,26. Van de omzet gaat 35% naar KOBO (bol.com) en 65% naar de uitgevers en auteurs/vertalers. Dit wordt verdeeld volgens een verdeling van 75% naar de uitgevers, 25% naar de auteurs. De uitbetaling loopt via de uitgevers. De totale omzet voor auteurs en vertalers wordt geschat op ongeveer € 400.000.

¹⁶ De totale kosten voor de e-boeken in het ebookplatform worden grotendeels gefinancierd door een uitname uit het Gemeentefonds, hetgeen geleid heeft tot budgetkortingen bij meerdere openbare bibliotheken.

9. SAMENVATTING EN CONCLUSIES

9.1 LEENRECHT EN DBOS-SCHOOLBIBLIOTHEKEN

DBOS-SCHOOLBIBLIOTHEKEN

De belangrijkste - in dit onderzoek bij elkaar gebrachte - gegevens met betrekking tot de dBos-schoolbibliotheken bij PO-scholen zijn:

- **44% PO-leerlingen bereikt:** In 2018 heeft het dBos-programma 44% van de leerlingen in het primair onderwijs bereikt: het gaat om 655.000 leerlingen. De verwachting is dat dit percentage in de komende jaren nog slechts beperkt zal stijgen (zie toelichting pagina 24).
- **Boeken mee naar huis:** Bij 35% van de dBos-schoolbibliotheken mogen de leerlingen de boeken mee naar huis te nemen.
- **Gemiddeld 16 uitleningen per leerling per jaar:** in een recent onderzoek zijn de gegevens van 220 schoolbibliotheken onderzocht: daaruit bleek onder meer dat het gemiddeld aantal uitleningen per leerling per jaar 16 is.
- **6,6% van de dBos-schoolbibliotheken in het primair onderwijs is afdrachtplichtig:** De juridische regels stellen dat een afdracht van het leenrecht van toepassing is, als (1) het boek daadwerkelijk mee naar huis wordt genomen, (2) de uitlening plaatsvindt onder verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheek. Dit is het geval bij 19% van die dBos-schoolbibliotheken, waar de boeken mee naar huis mogen. In de andere gevallen telt de onderwijsexceptie en vallen uitleningen niet onder het leenrecht. Leenrechtafdrachten zijn dus verschuldigd bij $0,35 \times 0,19 = 6,6\%$ van de dBos-schoolbibliotheken.
- **Juridische regels in de praktijk van een schoolbibliotheek:** In de praktijk zijn de bovengenoemde juridische regels, die ontworpen zijn voor een situatie van een openbare bibliotheek, binnen een school moeilijk hanteerbaar. Ten aanzien van bijvoorbeeld het begrip 'onder verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheek' telt onder meer als criterium dat het eigenaarschap van de collectie bij de openbare bibliotheek moet liggen. Bij 30% van de schoolbibliotheken blijkt er echter sprake van een gecombineerd eigendom tussen school en openbare bibliotheek. Ook het registreren van uitleningen 'binnen de school' en 'mee naar huis' is in de setting van een basisschool niet realistisch.
- **Weglekeffect/vervangings-effect:** In een recent onderzoek is gekeken naar de effecten van de schoolbibliotheken op (het aantal uitleningen) bij openbare bibliotheken. Dit is gebeurd m.b.v. van gegevens van 42.984 duopashouders (aangesloten bij 15 basisbibliotheken), die zijn geanalyseerd wat betreft het aantal uitleningen in de openbare bibliotheek en in de schoolbibliotheek. Het gemiddeld aantal uitleningen per duopas in de bibliotheek blijkt negatief gecorreleerd te zijn met het aantal uitleningen per duopas in de schoolbibliotheek. M.a.w. hoe meer de leerling leent bij de schoolbibliotheek, hoe minder bij de openbare bibliotheek en vice versa. Op basis van deze gegevens wordt de vermindering van het aantal uitleningen bij openbare bibliotheken o.i.v. dBos-schoolbibliotheken geschat op grofweg 8,5 uitleningen per jeugdlid per jaar.

BEREKENING WEGLEKEFFECT

Op basis van de in dit rapport verzamelde gegevens is een berekening opgesteld met betrekking tot het hierboven genoemde weglekeffect, dat gedefinieerd kan worden als een verschuiving van

uitleningen van de openbare bibliotheek naar dBos-schoolbibliotheken, die daardoor onder de onderwijsexceptie vallen en niet meer leenrechtafdrachtplichtig zijn. Deze berekening gaat uit van de volgende elementen:

- **Totaalaantal uitleningen door dBos-schoolbibliotheken:** 655.000 leerlingen x 16 uitleningen per jaar = 10.480.000 uitleningen
- **Bij 35% mogen de boeken mee naar huis:** Van de in het totaal 10,48 miljoen uitleningen bij dBos-bibliotheken vinden er 35% plaats bij dBos-bibliotheken waar de boeken mee naar huis mogen. Het gaat in deze bibliotheken om 3.668.000 uitleningen.
- **Échte uitleningen - waarschijnlijk de helft:** Een échte uitlening is dat het boek het gebouw van de bibliotheek verlaat. Bij dBos-bibliotheken waar de boeken mee naar huis mogen zijn er geen harde cijfers bekend over hoeveel boeken daadwerkelijk mee naar huis genomen worden. Ervaringsgetallen zeggen dat dit ongeveer de helft van de boeken betreft.

Dit leidt tot 1.834.000 uitleningen van boeken die mee naar huis worden genomen. Dit komt overeen met een leenafdracht van bijna € 250.000 (€ 248.500). Daarvan wordt bij 19% van de schoolbibliotheken het leenrecht reeds afgedragen, het daadwerkelijke weglekeffect bedraagt dus € 200.000 (€ 201.285).

LEENRECHT EN HET WEGLEKEFFECT

Het bovengenoemde weglekeffect van de leenrechtafdrachten roept direct een aantal vervolgvragen op:

- **Hoe groot is het weglekeffect?** De in dit rapport gepresenteerde berekening laat zien dat het om een relatief bescheiden bedrag gaat (€ 250.000). Daarbij moet aangetekend worden dat één element van de berekening gebaseerd is op een ervaringsgetal en een nader onderzocht zou kunnen worden. Daarbij is het van belang om op te merken dat het in 2018 gerealiseerde bereik van dBos in het primair onderwijs niet veel verder meer zal groeien (zie toelichting pagina 23).
- **Wat is een realistische oplossing?** Duidelijk is dat een schoolbibliotheek als onderdeel van een PO-school logischerwijs minder formalistische regels heeft dan een openbare bibliotheek en dat het onderscheid tussen consultatie ter plaatse en een echte uitlening (het boek verlaat het pand) moeilijk te registeren is. Een oplossing gebaseerd op een registratie lijkt dan ook in de praktijk onhaalbaar. Het verdient dan ook aanbeveling om een andere wijze te zoeken om de rechthebbenden te compenseren. De gedachte daarbij gaan uit naar een afkoopsom 'voor uitleningen van boeken in dBos-schoolbibliotheken'. Daarmee wordt het registratieprobleem en de registratielast omzeild en geeft dit dBos-bibliotheken de mogelijkheid om boeken mee naar huis toe te staan zonder met leenrechtafdrachten of met relatief dure registratiesystemen geconfronteerd worden.
- **Financiering van een eventuele dBos afkoopsom:** Bij een eventuele invoering van een afkoopsom voor het leenrecht bij dBos- schoolbibliotheken dienen in overleg met de Stichting Leenrecht en andere betrokken partijen (Ministerie van OCW, Auteursbond e.a.) een aantal kwesties over deze wijze van financiering besproken te worden. Het gaat daarbij onder meer om vragen als (1) hoe om te gaan met een dergelijke afkoopsom in de tijd (gelet op het gestaag dalend aantal uitleningen dat zich naar verwachting ook zal manifesteren binnen de schoolbibliotheken, en de uitbreiding van het aantal schoolbibliotheken met de optie 'boeken mee naar huis' volgens het voorkeursmodel van de Minister) en (2) de

verdeling onder de rechthebbenden wanneer er geen data meer zijn over het aantal uitleningen per titel.

9.2 MODERNISERING LEENRECHT

ONTWIKKELINGEN UITLENINGEN OPENBARE BIBLIOTHEKEN

De belangrijkste - in dit rapport bijeengebrachte - gegevens over de uitleenfunctie van de openbare bibliotheken zijn:

- **Uitleenfunctie voor volwassenen:** in de periode 2005-2017 is de uitleenfunctie voor volwassenen vrijwel gehalveerd: 44% in termen van leden, 57% in termen van collectie en 47% in termen van aantal uitleningen.
- **Uitleenfunctie voor de jeugd:** De uitleenfunctie voor de jeugd vertoont daarentegen een ander beeld:
 - Het aantal jeugdleden is gestegen van 2 miljoen in 2005 naar 2,3 miljoen in 2017. Deze stijging is niet alleen een absolute aantallen, maar ook in het percentage van de jeugd dat lid is van een openbare bibliotheek: dit is gestegen van 56,1% in 2005 naar 68,4% in 2017.
 - De collectie van fysieke jeugdboeken van de openbare bibliotheek is vrijwel stabiel gebleven in dezelfde periode. Het aantal uitleningen is echter ook voor jeugdboeken gedaald met 34% in de periode 2005-2017. Dit laatste komt omdat het aantal uitleningen per jeugdlid sneller daalt dan de stijging van het aantal jeugdleden.
- **Trendlijn:** Wanneer er een trendlijn wordt berekend op basis van de uitleengegevens vanaf 1999 dan zou bij een voortzettende daling van het totaal aantal uitleningen door openbare bibliotheken het aantal uitleningen van fysieke boeken en dus de leenafrachten daarover snel verder verminderen. In 2017 werden nog 67,3 miljoen uitleningen geregistreerd, wanneer de trend zich ongewijzigd doorzet zal dit in 2023 40 miljoen uitleningen zijn en in 2027 20 miljoen.

BOEKENMARKT EN AUTEURSINKOMEN

- **Stabilisering boekenmarkt:** De afzetgegevens over de boekenmarkt in Nederland geven aan dat deze zich stabiliseert sinds 2014/2015: deze stabilisatie geldt voor de fysieke boeken terwijl de totale markt (inclusief e-books) de laatste jaren een lichte groei vertoont. De markt voor jeugdboeken is zelfs sinds 2012 gestegen met 10% (vergeleken met de gegevens uit 2017).
- **Ontlezing:** De discrepantie van de ontwikkeling van de boekenmarkt met de sterke daling van het aantal uitleningen bij de openbare bibliotheken kan voor een deel worden verklaard uit de boekenverkoop voor cadeaus en geschenken. De daling van het aantal uitleningen bij openbare bibliotheek wordt in het algemeen verklaard door het fenomeen ontlezing. Dit laatste fenomeen wordt bevestigd door een recent tijdsbestedingsonderzoek hierover, dat vaststelt dat dit vooral voor lezen op papier geldt.
- **Auteursinkomen:** Uit twee recente onderzoeken kan afgeleid worden dat het aandeel uit inkomsten door leenrechtafrachten in het auteursinkomen tussen de 5% en 10% ligt.

ANDERE GRONDSLAG LEENRECHT

De voorganger van het huidige in de auteurswet verankerde leenrecht betrof een vergoeding via het Fonds voor de Letteren. Deze leencompensatie voor (Nederlandse) literaire schrijvers bestond uit een bedrag per titel. Deze is dus sinds 1995 vervangen door het huidige leenrecht, dat wordt vastgesteld op basis van het aantal uitleningen door openbare bibliotheken.

De Stichting Leenrecht stelt in de brief aan de minister voor om het huidige stelsel structureel te moderniseren en wijst daarbij onder meer op de weglekeffecten door dBos-schoolbibliotheken.

Bij een eventuele heroverweging van de grondslag van het leenrecht zijn de volgende overwegingen cruciaal:

- **Marktontwikkeling door bibliotheken:** De rol van de openbare bibliotheek als marktontwikkelaar voor boeken door haar leesbevorderingsprogramma's én door haar uitleenfunctie dient erkend en gehonoreerd te worden door zowel de auteurs als de uitgevers. De recente toename van het percentage jeugd dat lid is van de openbare bibliotheek kan hierbij als een belangrijk succes vermeld worden.
- **Auteursinkomen:** Het effect op het auteursinkomen van de voortgaande daling van de leenafrachten dient genuanceerd te worden: het gaat om 5 tot 10% van het inkomen van auteurs/vertalers/illustrators en voor het overgrote deel van hen gaat het om minder dan € 500 per jaar. Daarnaast moet worden opgemerkt dat de openbare bibliotheken niet verantwoordelijk zijn voor de hoogte van het inkomen van auteurs en vertalers. Het is natuurlijk wél in het belang van openbare bibliotheken dat er een goed klimaat voor auteurs en vertalers in Nederland is.
- **OB's voeren de wet correct uit:** De daling van uitleningen is betreurenswaardig maar lijkt zich onverminderd door te zetten. Dit is mede een reden van de transformatie van openbare bibliotheken naar een maatschappelijke bibliotheek, waarbij o.a. andere taken op het gebied van cultuur, ontmoeting en debat ontwikkeld en uitgevoerd worden.

Uit de in dit rapport gepresenteerde tijdslijnen van gegevens over de van openbare bibliotheken is af te leiden dat een eventueel andere grondslag voor het huidige stelsel van het leenrecht te maken zal hebben met dezelfde sterke, en naar het zich laat aanzien voortzettende terugloop van de uitleenfunctie van openbare bibliotheken. Bij voortzetten van de huidige daling van het aantal uitleningen kan men op basis van de hier gepresenteerde trendlijn verwachten dat na 2025 de opbrengsten van de leenrechtafdracht niet meer opwegen tegen de apparaatskosten van de inzameling en repartitie. De onontkoombare conclusie lijkt dan ook dat het leenrechtstelsel zich aan het einde van haar levenscyclus bevindt.